

## **De Somnio**

Martin Hemelík

## **O psychologické povaze snu**

František Marek

# De Somnio

Martin Hemelík

Po statích týkajících se sociologické, sociálně filosofické a sociálně psychologické problematiky bych rád seznámil laskavé čtenáře s dalším textem **dr. Františka Marka**, který je tentokrát zaměřen především do oblasti psychologické, i když se svým obsahem dotýká i mnoha další oblastí humanitně zaměřeného poznání – zejména filosofie a v současnosti se rychle rozvíjejících kognitivních věd.

Jak už název mého úvodního slova napovídá, je tématem stati dr. Františka Marka **lidské snění**, a to téměř výhradně snění v původním slova smyslu jakožto průvodní jev lidského spánku. (Problematiku „snění s otevřenými očima“ ponechává autor stranou.) Pozornost je zaměřena jak na samotný proces, tj. **snění** jako takové, tak na jeho produkty – **sny**. Autor se přitom nejobsáhleji zabývá klasifikací snů (hlavním klasifikačním kritériem je původ a zdroj snů) a jejich jednotlivými druhy. Velice důsledně se snaží podávat racionální a přísně logická vysvětlení fenoménu, který lidstvo odjakživa provázel a vzbuzoval jeho enormní zájem. Zároveň se vyrovnává i s různými vědeckými explikacemi snových procesů. Kriticky například posuzuje jeden z nejznámějších pokusů o charakteristiku a vysvětlení snů – Freudovu psychoanalýzu.

Pokud na celou stat' pohlédneme ze současných hledisek a budeme ji tímto pohledem hodnotit, bude se přirozeně jevit poněkud zastaralá a nedostačující.<sup>1</sup> Na druhé straně je ovšem velmi působivá svou přehledností, uspořádaností a zjevnou fundovaností a erudicí svého autora. Jeho záměrem jistě nebylo podat vyčerpávající vysvětlení tak trochu tajemného a záhadného fenoménu lidských snů. Celkový charakter studie vyvolává především dojem poctivé snahy o ujasnění si daného problému a zároveň důkladně založeného pokusu o **racionální** (nespekulativní) **vysvětlení** některých jeho rozhodujících aspektů. Právě to z této stati činí příspěvek, který zachycuje a dokumentuje určitý stav lidského poznání snové činnosti lidského mozku a jejích produktů a je proto bezesporu dodnes hodný zájmu a pozornosti.

---

<sup>1</sup> Bohužel v originálním strojopise není uvedena žádná datace vzniku textu. O tom, kdy dr. Marek tuto stat' napsal, je tedy možné pouze spekulovat. Pokud bych si dovilil uvést svůj skromný odhad, pak na základě určitých indicií (například autorova snaha ve větší míře reagovat na psychoanalytický výklad lidských snů nebo konstatovaný stav poznání procesů v lidské mozkové kůře) soudím, že stat' pravděpodobně vznikala během šedesátých let minulého století. Nicméně míra pravděpodobnosti tohoto odhadu není příliš vysoká.

V originálním strojopise má stať dr. Marka (i s dodatky a vloženými pasážemi) něco málo přes 50 normovaných stran. Celý obsah je členěn do sedmi částí a z originálu je zřejmé, že autor se při korekturách strojopisu k textu stále vracel a doplňoval ho. Některé dodatky jsou ručně vepsány přímo do strojopisu, jiné jsou ve strojopisné podobě přiloženy k původnímu textu. Kromě celistvých kapitol obsahuje originální rukopis i jeden fragment kapitoly s názvem „**Snová práce**“. Jediný list strojopisu této plánované kapitoly, který se dochoval v originálním textu, jsem proto připojil v samostatné příloze.

Navíc byl k textu přiložen i samotný list maloformátového papíru, jenž obsahoval (zřejmě ženskou) rukou zapsané **záznamy** některých **snů**. List není nijak označen, ani neobsahuje žádnou autorovu poznámku. Nicméně byl k textu přiložen a autor zřejmě měl v úmyslu ho určitým způsobem zpracovat do své stati. Proto jsem se rozhodl tento rukopis rovněž připojit ve zvláštní příloze k první digitální edici této stati dr. Marka.

Stejně jako u předchozích statí i v tomto případě jsem do originálního textu minimálně zasahoval, tj. opravoval jsem a korigoval pouze zjevné překlepy a pravopisné omyly, pokud je při korekturách přehlédl a neopravil sám autor. Všechny původní autorské opravy a dodatky jsem řádně vyznačil v poznámkách pod čarou.

Mé vlastní stručné doplňky, krátké poznámky, kratičké komentáře a vysvětlivky jsou stejně jako v případě předchozích edic statí dr. Marka uvedeny v samotném závěru.

Jsem přesvědčen, že i v pořadí třetí z dosud nepublikovaných prací dr. Františka Marka je schopna vzbudit zájem současných čtenářů. Ostatně její téma je doposud neobyčejně živé a v souvislosti s rozvojem poznání v oblasti kognitivních věd se těší neobyčejnému zájmu odbornému i laickému. Zároveň je dobrým příkladem autorovy erudice a širokého záběru jeho odborného zájmu. Doufám proto, že její první digitální edice bude přijata příznivě.

V Hrusicích dne 31. srpna 2008.

František Marek

## **O psychologické povaze snu**<sup>II</sup>

Obsah:

- I. Spánek a sen.
- II. Sný vzruchové.
- III. Sný perseverační a asociační.
- IV. Sný emocionální.
- V. Výklad snů. Psychoanalýza.
- VI. Náboženské symboly ve snech.
- VII. Závěr.
- VIII. Příloha I a II.

---

<sup>II</sup> Původní název stati byl zřejmě „*O snech*“. Svědčí o tom některé listy v originálním strojopise. Později autor název opravil.

## I. Spánek a sen

Studovat psychické procesy, jež probíhají ve stavu spánku, je velmi nesnadné, neboť je nepoznáváme bezprostředně. Sny jsou nám přístupny pouze v rekonstrukci, prováděné dodatečně v bdělém stavu podle vzpomínkových obrazů. I když mají mnoho společného s bdělým sněním (*day dreams*<sup>III</sup>)<sup>a</sup>, je nutno je od snění zásadně odlišovat, stejně jako se zásadně odlišuje stav spánku od plného vědomí. Zatím co snové zážitky mají povahu halucinační, v bdělém snění se nic nehalucinuje, snící ví, že vytváří fantazie, nevidí, nýbrž kombinuje.<sup>IV</sup>

Spánek sám je stav relativního funkčního klidu. Vyznačuje se především snížením smyslové vnímavosti a téměř naprostým zeslabením činností osobnostních. Vnímavost pro vnější a nitřní podněty není sice zrušena, ale práh uvědomění je značně zvýšen a jeví se jako nejmenší intenzita podnětu, která dostačí, aby se spící probudil. Prahu vědomí dosahuje pouze budící podnět.

Osobnostní činnosti, tj. činnost vědomého *já*,<sup>V</sup> jež kontroluje a řídí procesy vzpomínání, představování, asociace a obrazotvornosti, jsou ztlumeny a nezasahují svými determinujícími tendencemi do asociačních mechanismů. V bdělém stavu determinující tendence z vědomého *já*<sup>VI</sup> ovládají asociace jednak účelně řízeným vybavováním představ, jednak zábranou a odmítáním takových představ a asociací, které jsou pro dotčenou<sup>VII</sup> tendenci nepotřebné, nežádoucí nebo rušivé. Je tedy pochopitelné, že při ztlumení osobnostních činností, jež nastává vždy ve spánku, je v mnohem větší míře ponecháno volné pole představovým asociacím, jež probíhají, jak se na první pohled zdá, čistě kauzálně, podle svých vlastních zákonitostí a bez souvislosti s integrovaným celkem osobnosti, tedy z hlediska osobnosti nahodile a bezplánovitě. Lze předpokládat, že činnost mozkových hemisfér je snížena a že převládá oblast thalamu, čímž se také vysvětluje zvýšená úloha emocí ve snu.<sup>B</sup>

Zatím co vědomá osobnost své prožitky má jako *své*, od osobnosti neoddělitelné, vnitřně vlastněné, hledí při revokaci na snové prožitky jako na něco cizorodého, vnějšího, prožitého ne úplnou účastí a ne zcela vlastního, nýbrž spíše jako na něco viděného jako v biografu. Naproti tomu však jsou i takové sny, kdy člověk i dlouho po probuzení pociťuje svou vnitřní jednotu se snem. Bylo by rozhodně klamným zjednodušením problému, kdyby se snový stav ztotožňoval s prostým snížením pozornosti, jako je tomu v bdělém stavu při

<sup>III</sup> Kurzívu vložil autor dodatečně při korekturách.

<sup>IV</sup> Poslední větu tohoto odstavce autor dodatečně vepsal ručně do strojopisu.

<sup>V</sup> Kurzíva dodatečně vložena autorem.

<sup>VI</sup> Item.

<sup>VII</sup> V originále bylo původně slovo „účelnou“, které bylo při opravách změněno na slovo uvedené v textu.

bezmyšlenkovitým lelkováním, kdy evokace a asociace probíhají celkem volně a bez zábran, nebo se snížením osobnostních činností, jaké nastává pod vlivem alkoholu a drog.

Především jde o to, jaký stupeň psychické činnosti představuje spánek. Po stránce fyziologické známe spíše průvodní zjevy spánku než jeho fyziologickou podstatu, neboť dosud chybějí metody, jimiž by bylo možno spolehlivě zjišťovat změny v procesech kůry mozkové.<sup>X</sup> Fyziologická teorie, jako například teorie o vlivu sekrecí hypofýzy a bromu na činnost buněk mozkových, nejsou pro psychologa dostatečnou základnou, na níž by bylo možno budovat psychologickou teorii snu. Podle formulace I. P. Pavlova je spánek ochranný útlum, který se rozlévá po celé kůře mozkové a chrání nervový systém před vyčerpáním.<sup>VIII</sup>

Objektivní záznam o situaci v kůře mozkové v době činnosti mozku nám zatím podává jenom elektroencefalograf. Jak známo, buněčná činnost je provázena pochody elektromagnetickými. Rozdíly potenciálních napětí jednotlivých buněčných skupin se snímají s lebkou, zesilují se milionkrát a zapisují v diagramu. Diagram je pro každého jedince charakteristický a je nejvýraznější právě ve spánku, kdy rozdíly potenciálních napětí jsou nejrovnovážnější. Lze tedy elektroencefalografem objektivně zjistit, zda člověk spí, neboť diagram spánkový se zřetelně liší od křivky ve stavu bdění. Ve spánku především postupně slábnou a mizí vlny alfa a objevují se až před probuzením. Nicméně i když se na charakteristické křivce objevují nejrozmanitější vlivy hormonální, chemické a vlivy vnitřního a vnějšího podráždění, nebylo dosud možno zjistit žádný paralelismus těchto změn na jedné straně a změn elektroencefalogramu na straně druhé. Schéma mozkové činnosti je individuální, vytváří se u každého jedince od narození a postupně se upevňuje. Ve spánku se projevuje charakteristickými velkými vlnami EEG. Rušící podněty a nervové vzruchy vyvolávají opět individuální akční řady vyrovnávací. Zdá se, že tyto vyrovnávací akční řady mohou být zužitkovány při výkladu některých psychických procesů, zvláště pak snových asociací.

Nicméně nesmíme tyto elektrické a tepelné úkazy, jež provázejí chemické změny v mozku, přeceňovat pro výklad dějů psychických. Jsou to průvodní jevy, jaké zjišťujeme ve všech ostatních činných ústrojích (ve svalech, žlázách, nervech), a nedovídáme se z nich nic o podstatě chemických pochodů, tím méně o stavech vědomí a o procesech psychických vůbec.<sup>IX</sup>

Spánek je stavem sníženého vědomí, avšak základní funkce fyziologické probíhají (dýchání, činnost srdeční atd.), uskutečňují se i některé reflexy, takže nelze mluvit o naprosté neexistenci vědomí jako činitele účelně zařizujícího.

---

<sup>VIII</sup> Poslední věta odstavce byla autorem ručně vepsána do originálního textu.

<sup>IX</sup> Poslední odstavec jsem do textu vložil na základě dodatečně strojopisně napsaného textu podle autorova označení dodatečné vsuvky.

Ve spánku se často převalujeme na lůžku, ale přes pelest nepřepadneme. Též obranné reflexy ve spánku namnoze trvají. Je ovšem možné, že tyto reflexy jsou čistě míšní, jak je tomu u bezhlavé žáby, která účelně odstraňuje ze svého těla dráždidlo jednou nohou, a je-li tato noha amputována, počne otírat leptadlo druhou nohou. Lze tedy vystačit s výkladem, že podráždění jednoho reflexního středu se v míše snadno šíří na sousední středy. Účelné činnosti jsou ve spánku zcela běžné, chybí však vědomí o nich a vědomí o jejich účelnosti.<sup>X</sup>

Chybí kontrola psychických procesů jednotným *já*,<sup>XI</sup> integrovanou osobností. Poněvadž vědomím obvykle myslíme činnost myslící, hodnotící, posuzující a netoliko účelně zařizující, označujeme tuto nereflexivní formu vědomí jako *podvědomí*.<sup>XII</sup> Musíme předpokládat, že nervové vzruchy z těla a smyslů přicházejí i ve spánku až do mozkových center, a jestliže ta na ně reagují účelným a nemechanickým, nestereotypním způsobem, je nutno usuzovat na určitý, byť nižší stupeň vědomí i ve spánku.

Ostatně ani spánek sám nelze pokládat za jev pouze mechanicky kauzální. Spánek je jev periodický, rytmický, nikoli mechanický, nýbrž životní, vitální. Spánek nenastává jako následek únavy nervových buněk, nýbrž je způsobován periodicky se dostavujícím stavem nervových center. Neusínáme jenom proto, že jsme unaveni, nýbrž proto, abychom se úplně nevyčerpali. Má tedy spánek svou účelovou funkci v zájmu života, je to v rytmu života periodický oblouk odpočivný, regenerační klid, v němž se hromadí nová energie. Průběh života má podobu vlny, v níž vrch je vypětí energií a důl hromadění nových sil, takže spánek nenastává jenom jako následek vyčerpání, nýbrž předjímání možné vyčerpání; je-li rytmus bdění a spánku narušen, vzniká únava již ze samého faktu porušení životního rytmu.

Freud pokládá spánek za následek biologické tendence po zotavení, již pomáhá psychická tendence po vyřazení zájmu o vnější svět. Heveroch vidí ve spánku fyziologickou funkci jáství, periodický stav, v němž funkce já se přestává plně uplatňovat. Chemická teorie spánku je dnes neuhájitelná, neboť se ukázalo, že hypnotoxiny, zjištěné v krvi psů udržovaných dlouho bez spánku, nevyvolávají spánek přímo, nýbrž pouze působením na centrum u spodiny mozku, které spánek reguluje a v souvislosti s vnitřní sekrecí udržuje rytmiku spánku a bdění.<sup>XIII</sup>

O relativním funkčním klidu svědčí též průvodní zjevy spánku: zpomalení srdečního tepu a dýchání, zpomalení výměny látkové, vyměšování, zakrvení mozku apod. Čím je spánek hlubší, tj. čím je funkční klid úplnější, tím větší je regenerace vitálních sil. Je samozřejmé, že únava – stejně jako vše, co

---

<sup>X</sup> I tento odstavec jsem vložil do textu stejným způsobem, jaký jsem popsal v předchozí poznámce.

<sup>XI</sup> Kurzíva vložena dodatečně autorem.

<sup>XII</sup> Item.

<sup>XIII</sup> Poslední odstavec byl opět dodatečně vložen podle písemných poznámek autora.

sníží množství a intenzitu vjemů, klid, tma, nedostatek podnětů, monotónní zvuky atd. – usnadňuje přechod do stavu spánku.

Zatím co v bdění člověk je úzce spjat s prostředím svou smyslovou vnímavostí a reaktivností, je ve spánku od svého prostředí do značné míry izolován, ztrácí přizpůsobivost k prostředí a je více uzavřen do sebe a do svého majetku představových možností.<sup>XIV</sup> Styk s prostředím a s přítomností je téměř zrušen a představové a citové obsahy, jež vyplňují snové vědomí, pocházejí z různých dob života, přičemž snové představy mají většinou povahu méně intenzivních vjemů. Ztrátu kontaktu lze dobře pozorovat při usínání, kdy usínající poněkud ztrácí zájem o vnější předměty a události a uzavírá se do sebe. Snové obrazy pak jsou vnímány jako přítomné, nikoli jako vzpomínky.

Vedle ztráty styku s prostředím vyznačuje se snový stav též ztrátou nebo bezmocností vůle a ztrátou soudnosti, pokud jde o posouzení možného a nemožného, pravděpodobného a nepravděpodobného, proveditelného a neproveditelného, zkrátka ztrátou smyslu pro reálné (*sens du réel*<sup>δ</sup>).<sup>XV</sup> Naproti tomu spontánní činnost je velmi zesílena.

Tyto změny podobají se v mnohém změnám, jež nastávají při onemocnění velkého mozku. Při onemocnění předních částí obou hemisfér je porušeno vědomí osobnosti, nemocní ničeho ke své osobě nevztahují, matou skutečné a zdánlivé, zažité a smyšlené, možné a nemožné, ztrácejí cit mravní a estetický, nedovedou se ovládat. Při onemocnění zadních oblastí velkého mozku nastává porucha názoru o okolním světě, zaměňování osob a předmětů, dezorientace časová a prostorová.<sup>XVI</sup>

Experimentální studie a statistické záznamy přinesly hodně faktového materiálu o snech, avšak namnoze se rozcházejí jak výklady zaznamenaných faktů, tak záznamy samotné. Tyto experimentální a statistické údaje se snaží zachytit například trvání a rychlost snů, výskyt na počátku, uprostřed nebo na konci spánku, poměrnou hojnost jednotlivých druhů snů – vizuálních, akustických, hmatových, čichových a chuťových – zaznamenávají sny typické, poměr snů barevných a nebarevných, zaznamenávají snové reakce na různé druhy vnějších podnětů apod. Poněvadž snové reakce jsou individuální, je velmi obtížné hledat řešení základních problémů snu metodou experimentálně statistickou.<sup>XVII</sup>

---

<sup>XIV</sup> V originálním textu bylo místo slova „možností“ slov „stop“. Oprava autora.

<sup>XV</sup> Poslední část věty byla ručně dopsána autorem do strojopisu.

<sup>XVI</sup> Poslední odstavec jsem opět vložil do textu jako dodatečnou vsuvku podle písemných pokynů autora.

<sup>XVII</sup> Závěr odstavce od slov „... poměr snů barevných a nebarevných...“ byl autorem ručně dopsán do originálního strojopisu.

## II. Sny vzruchové

Sny lze třídit různě: podle smyslů, jejichž zážitky v nich jsou zúčastněny, podle typického obsahu představového a dějového nebo podle zdroje. Chceme-li se pokusit o pochopení podstaty snů, musíme se především zajímat o otázku jejich zdroje.<sup>6</sup> Z tohoto hlediska můžeme rozlišovat sny vzruchové, perseverační, asociační a emocionální.

Vzruchové sny vznikají jako dozvuk a likvidace vnitřních nebo vnějších tělesných podnětů a nervových vzruchů jakéhokoliv původu: podnětů zvukových, světelných, tlakových nebo čichových, jejichž intenzita nestačila na probuzení, avšak jejichž energie se nemůže ztratit: nervový vzruch se likviduje tím, že se přemění v energii psychickou – v sen. Stejně se likvidují též všechny vnitřní tělové pocity spojené s oběhem krevním, s dýcháním, trávením, naplněním močového měchýře, podrážděními způsobenými vlivy atmosférickými a kosmickými. Fyziologicky vznikají následkem impulsů vycházejících od bdících, tj. fungujících oblastí mozku, jež při neúplném útlumu kůry mozkové vyvolávají v kůře představy. K. Dunlap uvádí, že sny o obnaženosti mají původ v pocitu chladu a sny o pádu ve stahování svalstva v krajně genitálně urální, které se při skutečném pádu stahuje. H. L. Hollingworth zaznamenával sny při experimentálním vnějším podráždění. Když pokusná osoba ve spaní například vdechovala vůni, zdálo se jí, že vstupuje do parfumerie, když byla štípnuta do krku, zdálo se jí, že má na krku vřed a že ji ošetřuje její lékař z dětství. Sante de Sanctis zašeptal svému devítiletému synkovi do ucha slovo „úloha“. Syn pak vyprávěl sen, že měl jít do školy, avšak neměl dokončenou velmi dlouhou úlohu. Podobných pokusů zaznamenal Sante de Sanctis mnoho. Sen byl vždy náhradním výkladem podnětu.<sup>XVIII</sup>

Tak jako spánek má svůj účel pro obnovu životních energií, vzruchové sny mají opět význam pro ochranu spánku, jsou tedy i ony svým způsobem účelné: kdyby vzruchy, přicházející do nervových center z nejrozmanitějších podnětů, nebyly likvidovány cestou snů, byl by jimi spánek rušen a byla by znemožňována obnova energií.

Vzruchový sen se tedy jeví v této funkci jako ochránce spánku. Lze to nejlépe rozpoznat u opakujeících se typických snů. Příkladem by mohl být „železniční“ sen Neumannův, který zaznamenal, když se u něho opakoval již po 15 let: v nejrůznějších obměnách nádraží, shon, vlaky, nedostatek místa, tlačence u pokladny, zmatek, úzkost ze zmeškání vlaku. Kdykoliv se při tomto typickém snu probudil, cítil vždy bušení srdce, způsobené nepohodlnou

---

<sup>XVIII</sup> Od slov „Fyziologicky vznikají .....“ byla polovina tohoto odstavce autorem dodatečně ručně vepsána do originálního strojopisu.

polohou; po změně polohy bylo možno klidně spát dále. Ještě zajímavější typický vzruchový sen se vyskytuje již pět let u třiceti osmileté manželky lékaře. Sen se opakuje aspoň jednou za měsíc v úplně stejné podobě i v podrobnostech a je způsobován kloubovým revmatismem. Ve snu se paní N. ocitá v kostele, kde v mládí ráda pobývala. Do kostela se přivenou dva bílí koně, snící před nimi usilovně prchá, podlézá přitom lavice, až ji koně dostihnou a začnou jí hryzat zápěstí. Kdykoliv se paní N. v tomto okamžiku probudí, pociťuje v zápěstí revmatické bolesti. Typický sen má bolestivé pocity ve spánku „vysvětlit“, aby jimi spánek nebyl porušen. Je-li bolest příliš silná, nastane ovšem probuzení, snový „výklad“ nestačil k zachování spánku.<sup>XIX</sup> Pro tuto funkci vzruchových snů svědčí ostatně také známá skutečnost, že nejvíce snů, rychle po sobě následujících a vzájemně se prostupujících, máme tehdy, spíme-li v rušném prostředí nebo není-li náš tělesný stav zcela v pořádku.

Nicméně účelnost vzruchového snu není jednoduchá a mechanicky přímočará. Jestliže sen slouží ochraně spánku a tím nepřímo zájmu organismu, slouží vzruchový sen někdy životu přímo, a to zcela opačným způsobem: zveličením vzruchu, jímž přivodí probuzení spícího, je-li probuzení v jeho zájmu. Tuto znásobenou vnímavost zaznamenal již Aristoteles.<sup>ϕ</sup> Spící například zachytí nepatrný zvukový podnět, který by však zdaleka nestačil k probuzení spícího. Nicméně slabý vzruch, který přijde do nervových center, vyvolá tak poplašné asociace, že se spící probudí znásobeným vzruchem asociačním, který s podnětem obsahově ani nemusí být shodný.

Je známo, že reakce na rušivé vnější podněty ve spánku může být výběrově a účelně různá: matka se neprobudí, když před domem zvoní a hlučí rozjíždějící se tramvaj, ale probudí se, když ve vedlejší pokoji slabě zasténá dítě. Podobně telefonistu za války nevzbudí palba z děl, avšak probudí ho zvonek telefonu. Nebo se uvádí případ, že harfeník spal v přestávkách mezi hrou, ale probudil se na tichý úder, vyzývající k další hře. Probuzení tedy nenastává jakýmkoliv dojmem, nýbrž spíše takovým, k němuž se upíná zájem spícího, i když je jeho intenzita slabší. Zdá se, jako by část duševní síly byla i ve spánku ve střehu v podobě výběrové pozornosti.<sup>XX</sup>

Intenzita podnětů je velmi rozdílná, avšak reakce je kupodivu opačná, než bychom očekávali při mechanickém pojetí intenzity podnětu a prahu probuzení. I když je zde bezpochyby zachována kauzalita v celém procesu – asociačním transponování podnětu, jímž se dosáhne probuzení – zasahuje nicméně též činitel teleologický, v jistém smyslu hodnotící a účelně zařizující, i když neuvědomený. Tímto činitelem musí být určitá forma neaktuálního, latentního vědomí. Užijeme-li pro tuto formu vědomí výrazu podvědomí, nemíníme tím v této souvislosti nic více než latentního činitele, který může účelně reagovat podle smyslu podnětu a zájmu organismu.

<sup>XIX</sup> Poslední věta tohoto souvětí byla autorem dodatečně ručně vepsána.

<sup>XX</sup> Druhou část odstavce od slov „Podobně telefonistu...“ jsem do textu do textu vložil podle pokynů autora jako dodatečnou strojopisnou a rukopisnou poznámku.

Základním<sup>XXI</sup> zákonem duševního života a života vůbec je zákon syntézy, zákon celku. Již Aristoteles postřehl, že na rozdíl od jevů fyzicky chemických v oblasti života nižší se vysvětluje z vyššího, a v poslední době vitalisté znovu přesvědčivě dokazují, že vyšší je důvodem nižšího a dává mu smysl. V duševním životě jsou syntézy uspořádány hierarchicky, při čemž nejvyšší syntézou je vědomí a jeho funkce myslící a volní, tj. osobnost. Vědomí je síla syntetická, neboť je v podstatě úsilím o jednotu.<sup>7</sup>

Čím je syntéza vyšší, tím je složitější, obtížnější a méně stabilizovaná. Ve stavu psychastenickém se vyšší syntézy rozpadají, dezintegrace má za následek vytržení a odpoutání jednotlivých mechanismů nebo citů z celkové syntézy. Tyto „osamostatnělé“ mechanismy nebo city, které normálně harmonují v syntetickém celku osobnosti, žijí pak a působí na vlastní pěst, jeví se jako něco rušivého, abnormního a cizího, neboť nejsou ovládány jednotícím vědomím a vůlí.

Nicméně i při dezintegraci osoby od plně vědomé vůle až ke zvykovým mechanismům a k instinktům působí v člověku táž síla, která je v lidském životě principem všech funkcí a všech forem života. Proto pozorujeme záblesk vědomí i nejvíce automatizovaných a nevědomých pohybech, jež mají schopnost účelného přizpůsobení podle měnících se okolností, jak to odpovídá zájmům života.

U vzruchových snů je tato účelnost empiricky zjištěna, a proto je nemůžeme vykládat jako pouhý mechanický řetěz představ, vyvolaný nějakým vzruchem v podvědomí. Podobný výklad by byl v rozporu s pozorovanými skutečnostmi. Kdybychom jej chtěli přijmout, museli bychom schválně nevidět smysl a účelnost vzruchových snů i to, že se přizpůsobují nikoliv podle síly podnětu, nýbrž podle smyslu situace. Na druhé straně bychom museli proti vši zkušenosti předpokládat jen existenci asociací stereotypních nebo naprosto nahodilých.

Kauzálně mechanický výklad vzruchových snů by byl možný pouze v tom případě, kdyby bylo správné mechanické pojetí podvědomí. Podvědomí však není skladiště mechanicky uložených představ. Nebylo by ani správné pokládat vědomí a podvědomí za dvě naprosto odlišné oblasti, mezi nimiž je jakýsi nepřátelský vztah a jež jsou proto odděleny přesnou a přísně střeženou hranicí. Podvědomí není podsvětí, v němž vládne pouze chaos představ a emocionálních tendencí. Je nutno zdůraznit, že podvědomá duševní činnost není prosta syntéz a že se neustále účastní všech činností vědomých, i nejvyšší syntetické činnosti, jako je myšlení a invence nebo tvůrčí činnost umělecká. Podvědomím rozumíme určité životní projevy člověka; poněvadž všechny životní projevy člověka mají jen jediný životní princip, nemůže být podvědomí nijak podstatně oddělováno od vědomí.<sup>8</sup>

---

<sup>XXI</sup> Od tohoto místa až na konec kapitoly se jedná o text, který byl autorem dodatečně vložen v podobě strojopisného textu.

Psychoanalytické roztržení člověka na „Ich“ a „Es“ je jen nová forma descartovského dualismu. Mezi vědomím a podvědomím jsou ve skutečnosti mnohostranné souvislosti a přechody: činnosti původně vědomé klesají do podvědomí a působí tam jako zvykové a asociační mechanismy, a naopak zase procesy dynamické – ať jsou povahy instinktivní, emocionální nebo tvůrčí – neustále vstupují z podvědomí do vědomí. Tyto dynamické činnosti mohou reagovat účelně, aniž jsou uvědomeny a vědomě chtěny. Důkazem jsou například projevy instinktu nebo biologické a fyziologické paměti. Nemůžeme je pokládat za absolutně prosté vědomí, stejně jako musíme určitou formu vědomí prisuzovat i zvířatům.<sup>1</sup> Scholastika si všimla u dynamických procesů jejich účelně zařizující a tedy i hodnotící nebo aspoň odhadní schopnosti a označila ji jako *vis aestimativa*.<sup>9</sup> Můžeme se tedy domnívat, že vzruchové sny, u nichž jsme zjistili účelovou stránku a možnost výběrového přizpůsobení v zájmu spánku nebo vůbec života, patří mezi projevy těchto dynamických sil.

### III. Sny perseverační a asociační

Druhou skupinu snů bychom mohli označit jako sny perseverační<sup>K</sup> a asociační. Každý sen záleží v asociacích představ, zde však máme na mysli ty sny, jejichž zdrojem není ani aktuální podnět ve spánku, ani emocionální stav, nýbrž nějaká výrazná představa, která je sama dosti dynamická, aby asociativně vyvolala řetěz dalších představ. Nejsou to tedy sny primárně fyziologické, nýbrž psychické.<sup>XXII</sup>

V bdělém stavu jsou známy perseverační obrazy vjemů, které trvaly stejně dlouho nebo byly emocionálně silně přizvukovány. Jestliže jsme po nějakou dobu intenzivně hledali houby, sečítali sloupce nebo psali na stroji, vybavují se nám samovolně i po skončení činnosti perseverační obrazy – lesní mech a houby, číslice, písmena psacího stroje – zvláště když přivřeme oči. Podobně nám dlouho může „znít v uších“ hluk vlaku po delší jízdě nebo melodický motiv po koncertu. Toto doznívání vjemů v představě je v bdělém stavu rušeno dalšími nesourodými vjemy, ve spánku však se může projevit perseverace i u představ mnohem méně silných.

Je pravděpodobné, že taková dynamická představa, která vyvolá snovou asociační řadu, je nejčastěji emocionálně zabarvena, nelze však bezpečně říci, zda silnější citový přizvuk je nutnou podmínkou snové evokace. Kdybychom soudili podle neočekávaného vynořování odlehlých představ v bdělém stavu, nemuseli bychom výraznější citový přizvuk pokládat za nutný. Ovšem při bdělém stavu překvapivé vzpomínky mohou být vyvolány nepostizitelnou asociací, a to buď přímou nebo i zprostředkovanou přes nějaký spojující článek. Asociace přitom může vycházet buď z uvědomeného vztahu nebo z vjemů periferních, na které pozornost není zaměřena a jež proto nejsou plně uvědomeny: neuvědomíme si například barvu vázanky nebo jiný detail oděvu u osoby, s níž hovoříme, ale právě takový detail na okraji pole pozornosti může být příčinou asociace, kterou si nedovedeme vysvětlit.

Ani o bdělém vědomí nelze tvrdit, že by každá náhlá a odlehlá vzpomínka, která nás překvapí, byla vyvolána asociací na základě nějakého vědomého nebo i nepovšimnutého vjemu. Vždyť se nám samovolně vynořují nejružnější vzpomínky i při zavřených očích, v tichu a při neměnicích se podmínkách pro ostatní smysly. Je dosti důvodů, abychom předpokládali jistou autonomnost psychickou při spontánním vynořování vzpomínek v bdělém stavu, přičemž rozhodujícím momentem nemusí být vůbec žádný vjem, nýbrž celkový psychicko-nervový stav v daném okamžiku. Tím spíše musíme tento předpoklad učinit u procesů snových, kdy množství vjemů je mnohem omezenější.

---

<sup>XXII</sup> Poslední věta byla autorem dodatečně ručně vepsána do originálního textu.

Perseverace představ z bdělého vědomí do snu je úkaz běžný a každému známý. Představy, jimiž jsme se zabývali za dne, nebo i různé denní zážitky objevují se namnoze i ve snu, ovšem obklopeny dalšími asociacemi. Tyto perseverační sny byly zaznamenávány a tříděny statisticky a uváděny v různé korelace. Zajímavějším výsledkem těchto experimentálních prací je jen zjištění, že v lehkém spánku se vyskytují perseverace zážitků z nejbližší minulosti, obvykle z uplynulého dne, kdežto motivy z odlehlejších dob života převládají v hlubokém spánku. Podle Hackera bylo možno zjistit souvislost se zážitky minulého dne u 69 % večerních snů, u 28 % snů hlubokého spánku a u 44 % ranních snů. Pouze šestina všech snů prý neměla vůbec žádné souvislosti se zážitky bdělého života. Vzhledem k nesmírným obtížím experimentálně-statistického postupu v problematice snů musíme však přijímat veškeré číselné údaje velmi zdrženlivě.

Existence snů svým zdrojem čistě asociačních není ovšem ještě dokázána, je-li zjištěna souvislost snů se zážitky minulého života, ať již blízkého či vzdáleného. Bylo by totiž možné, že reprodukce minulých zážitků je vždy jenom materiálem, ale nikoli samotným zdrojem snů, i když se tyto představy ze zážitků denního života někdy reprodukuje v nerozložených komplexech. Přestože smyslová vnímavost je ve spánku značně snížena, musí se předpokládat, že je dosti podnětů vnitřních nebo i infinitesimálních podnětů vnějších, jež by mohly vyvolat asociační řadu u snů, které bychom pokládali za autonomně představové.

Naproti tomu lze však zdůraznit, jaký význam má pro spánek a pro sny tendence, *úmysl*<sup>XXIII</sup> pojatý před usnutím. Je známo, že pro paměť má nemalý význam úmysl pamatovat si určitou látku a že dokonce má na paměť vliv, máme-li úmysl pamatovat si věc jen na krátkou dobu, například na dobu zkoušky, či trvale. Podobný vliv má úmysl též na spánek. Zamýšlíme-li spát dlouho a nemyslíme-li na probuzení, spíme jinak – jsou-li ostatní okolnosti stejné – nežli když máme úmysl spát jen určitou dobu a ve stanovenou hodinu se probudit. Mnozí lidé ani nepotřebují budíček a probudí se, kdy potřebují. Obvykle si stanovenou hodinu před usnutím jasně představí na hodinách.

Úmysl a představa doby vyměřené spánku zřejmě trvá v mysli spícího, dokonce způsobuje jakési sledování času a probuzení, když doba uplynula. Probuzení děje se v takovém případě velmi často právě pomocí snu; není vyloučeno, že se tak děje vždy, i když sen, který probuzení způsobil, je zapomenut a nepřejde do bdělého vědomí. Úmysl nebo představa, s níž je spojen, po zamýšlené době latence projeví svou dynamičnost a vyvolá takovou asociační řadu, která je s to spícího probudit, obvykle představy poplachu a nebezpečí. Nedojde-li k probuzení, je spánek aspoň silně zneklidněn, dokud ovšem rozrušení není likvidováno jinými sny na způsob snů vzruchových, jež nervové rozrušení „vysvětlí“ jiným přijatelným způsobem a spícího uchlácholí.

---

<sup>XXIII</sup> Kurzíva dodatečně vyznačená autorem.

S podobnou perseverací představy a úmyslu časově termínovaného se setkáváme u posthypnotických případů. Příkaz přijatý v hypnotickém spánku trvá latentně i při bdělém vědomí, do vědomí však nevstoupí. V určený čas, který může být stanoven buď dobou trvání nebo datem, nebo i podmínkou splnění, projeví se dynamismus podvědomé představy a vyvolá pohybová nebo rytmická schémata, jež uvolní automatismy, potřebné k provedení příkazu. Osoba vykonávající posthypnotický příkaz při tom jeví neklid a jakousi rozpačitost a nedovede vysvětlit, proč onen úkon provedla. Velmi často se spontánně uchyluje k nějaké konstrukci, která má nahradit chybějící motiv.

Avšak sen může být ve službě i jiných tendencí, nejen úmyslů se vzbudit v určitou dobu. Stává se, že lidé, přemýšlející ve dne silně o nějakém problému, pokračují ve svých myšlenkových řadách i ve snu, dokonce se jim někdy ve snu objeví řešení. V takovém případě jde o dokončení diskursivního procesu, jemuž při bdělém vědomí vadila nějaká nesprávná představa. Lze tak vysvětlit i většinu případů snové předtuchy nebo podnětů k budoucímu jednání. Jemné náznaky, vystihující chystající se událost, mohou ve snu nabýt větší intenzity a podnítit snovou fantazii.<sup>XXIV</sup>

Na vznik a povahu snů však má vliv i zájem o obsah snu; jak uvádí Kiesow, vyskytovaly se u něho mnohem častěji sny čichové a chuťové, když se zabýval studiem snů tohoto druhu. Podobně jsem pozoroval u sebe i u jiných, jak zájem zvyšuje počet barevných snů, náboženských motivů apod. Na snové asociace mají vliv též trvalé niterně přijaté a hluboko zakotvené mravní zásady a základní postoje, i když musíme být velmi opatrní, jestliže sny chceme uvádět v nějaký vztah s mravní hodnotou života.

I když mnohé sny jsou ozvěnou nebo pokračováním toho, čím se člověk zabýval ve dne, je třeba zdůraznit, že se ve snech tohoto druhu nejčastěji objevují ty věci, které člověk v bdělém stavu nedokončil, odbyl, potlačil, na které neměl čas a jimž z jakéhokoliv důvodu nevěnoval dosti pozornosti během denního zaměstnání, ať již pro nesouhlas mravního vědomí nebo pro zaujetí jinými věcmi. Vedle přímé perseverace denních zájmů máme tedy ve snech též perseveraci nepřímou, sny, které doplňují to, co při bdělém vědomí bylo odbyto, potlačeno nebo blokováno jiným zájmem, představu, představový a zájmový komplex nebo cit, který nemohl uplatnit všechnu svou dynamičnost.

Již<sup>XXV</sup> Purkyně si všiml toho, že naopak tendence za bdění plně vyžité i city velmi silné, které se za vědomí vybily, zpravidla se ve snu již neozývají. Silné citové zážitky – smutek z úmrtí, úzkost ze zkoušky apod. – obvykle vyvolávají sny až po určité době.

U obou druhů perseveračních snů, u přímého pokračování denní činnosti i u doplňování činnosti suspendované nebo potlačené, měli bychom tedy možnost výkladu, který zůstává na stejné rovině jako výklad snů vzruchových: takové sny lze pokládat za likvidaci psychické energie, která se při

<sup>XXIV</sup> Poslední dvě věty byly do tohoto odstavce dopsány autorem ručně při korektuře.

<sup>XXV</sup> Následující odstavec byl vložen autorem do textu dodatečně v podobě strojopisně napsané vsuvky.

bdělém vědomí nahromadila – vyvolána vjemy, představami nebo city – avšak nebyla spotřebována přiměřeným uplatněním. Perseverační sny by se tak opět jevily jako kauzálně účelové, způsobené vzrušením psychické energie, tj. vzruchu v nervových centrech a potřebou dát této psychické energii náhradní průběh, aby v celku duševního života neškodila nebo nepřekážela, kdyby zůstala neuplatněna a nezlukvidována a hromadila se z nejrůznějších impulsů.

Obtížnější by byl výklad těch asociačních snů, jejichž zdrojem je představa nebo zážitek ze vzdálenějších minulosti. Především nesmíme zapomenout, že existence snů tohoto druhu není dokázána, ba že ji ani přímo dokázat nelze, i když je velmi pravděpodobná vzhledem k nápadné snové hypermnézii<sup>XXVI</sup>. Nemůžeme si být jisti, zda představa ze vzdáleného zážitku je opravdu prvním a uvolňujícím článkem asociačního řetězu; buď jí mohla předcházet jiná představa, která nepřešla do bdělého vědomí, nebo mohla být vyvolána smyslovým podnětem jako součást snu vzruchového. Jestliže opravdu může být zdrojem asociačního snu představa i velmi vzdáleného zážitku, můžeme předpokládat, že tato představa byla vyvolána a zesílena nějakou korespondující emocí nebo vjemem, nebo i celkovou okamžitou konstelací psychických energií. Zesílený dynamismus takové představy staršího původu by se pak mohl projevit vyvoláním asociační řady, čímž by v dynamismu podvědomí opět nastala rovnováha. I když zde nelze mluvit ve vlastním smyslu o perseveraci obsahů myslí z bdělého stavu, nelze nikdy vyloučit možnost, že mezi odlehlými a polozapomenutými vzpomínkovými obrazy snů a představami, vjemy nebo city uplynulého bdělého období vznikly nepostižitelné asociace. Je to možné tím spíše, že naše rekonstrukce snu i introspektivní rekapitulace duševní činnosti minulého dne vykazují bezpochyby velké mezery.

Předpokládáme-li<sup>XXVII</sup> existenci spontánních asociačních snů, v nichž představová řada není vyvolána žádným smyslovým vzruchem nebo tělesným pocitem, nýbrž pochází z autonomního ničím nevyvolaného představového dynamismu, opíráme se o dynamické pojetí paměti ve smyslu Bergsonově.<sup>14</sup> Nepředstavujeme si, že představy jsou uskládněny na způsob věcí, jež kaleidoskopicky vytvářejí vzpomínkové obrazy; představy nemají reálné existence, dokud nejsou vybaveny, tj. převedeny z možnosti do skutečnosti. Co se v člověku uchovává a co nás provází v každém okamžiku ve své celistvosti, je sama naše minulost, co jsme kdy od narození cítili, mysleli a chtěli. Celá tato osobní historie tlačí neustále na přítomnost, na aktuální vědomí. Vědomí ji však nemůže pojmout a vybírá si pro rozumovou činnost jen nepatrnou část z bohaté zkušenosti, jen ty momenty, zachycené v představách, které se intelektu hodí. Při útlumu vědomí tato výběrová činnost je snížena, ztlumena nebo zrušena a minulost, naléhající na přítomnost, může realizovat jakékoliv představy, jak je tomu při spontánní evokaci vzpomínek nebo při spontánních asociačních snech.

<sup>XXVI</sup> Poslední větu předchozího souvětí dopsal autor ručně do originálního strojopisu při korektuře.

<sup>XXVII</sup> Celý poslední odstavec této kapitoly byl autorem v podobě strojopisné stránky dodatečně vložen do originálního textu.

První představa je zde původem dynamická, ostatní vytvářejí řadu podle známých mechanických pravidel asociace.

#### IV. Sny emocionální

Jako třetí skupinu snů uvádíme podle zdroje sny emocionální. Mínilme jimi ty sny, jejichž asociační řady jsou vyvolány nebo ovlivněny emocionálními stavy a tendencemi, city a přáním.

Vliv emocí na sny je dalekosáhlý. Pochopíme jej snadněji, když si připomeneme, jak emoce vůbec ovlivňují představy a jak emocionální asociace podobné snům probíhají i v bdělém stavu.

Je známo, že emoce vyvolávají přiměřené představy a že jsou s to ovlivnit a zkomolit i bezprostřední vjem. Tuto skutečnost má na mysli například lidové rčení, že strach má velké oči. Emoce strachu a úzkosti vyvolává představy toho, čeho se bojíme nebo čeho bychom se mohli bát. Neurčitý emocionální stav má vždy tendenci konkretizovat se na shodné představy, které se za téhož emocionálního stavu mohou rozmanitě střídat a měnit, pokud jejich obsah odpovídá dotčené emoci. Strachuje-li se matka o dítě, které se včas nevrátilo domů, musí zápasit s nejrůznějšími představami všeho, co se mu mohlo přihodit, a tyto představy se dostavují samy a nechtěně, vyvolány emocionálním stavem. Při nepřesném vnímání (za šera, při rychlém sledu pohybů) představa, vyvolaná emocí, často splyne s neurčitým vjemem ve zkomoleninu, již označujeme jako *iluzi*<sup>XXVIII</sup> - například keř u cesty, který se v šeru jeví jako lidská postava. Splýváním vjemů s emocionálními představami se zabývá též psychologie svědeckých výpovědí a je na něm založena též velká část úspěchů eskamotérů. Rozdíl mezi sklony k pesimismu a k optimismu je jistě také způsobován existencí emocí a trvalých postojů, jež ovlivňují představové asociace.

Jiným příkladem emocionálního vzbuzení představ při bdělém vědomí je snění (day dreams<sup>v</sup>), zcela běžné v dětství a jinošství. Smysl snění záleží v tom, že řeší naše situace a náhradním způsobem vyhovuje našim přáním a tužbám. Ve snění říkáme lidem, co bychom jim chtěli říci a co jim ve skutečnosti nikdy neřekneme; kdo v bdění spřádá sny, je v nich vždy hrdinou, středem pozornosti, dosahuje úspěchů v těch oborech činnosti, v nichž nejvíce o úspěch stojí nebo kde ho nejvíce mrzí nějaký nedostatek apod. V tomto směru má snění velký význam, neboť pomáhá překlenout mezeru mezi přáním a schopností nebo nepřízní okolností a může tak v době dospívání přispívat k udržení duševní rovnováhy. Základem snění je vždy přání, středem pochodů obrazotvornosti je osoba snícího a funkcí snění je náhradní uspokojení přání aspoň v obrazotvornosti, není-li uspokojení možné ve skutečném životě.

---

<sup>XXVIII</sup> Kurzíva vložena dodatečně autorem.

Teorie, že sen ve vlastním slova smyslu je také jen náhradním uskutečněním přání, ať vědomých či podvědomých, cestou představových obrazů (*Wunschträume*)<sup>XXIX</sup>, je velmi rozšířena, zvláště mezi psychoanalytiky. Nicméně při snění se nikdy nevyskytují představy pro snící subjekt nelibé, kdežto sny bývají často nelibé, úzkostné a hrůzné. Vykládají-li se takové sny přesto také jako projevy ztajených přání, je to postup velmi libovolný a násilný, nepodepřený ničím kromě dialektické konstrukce. Mimoto jsme již byli s to podle zdroje rozlišit dvě skupiny snů, u nichž nebylo třeba aplikovat teorii snu jako uskutečnění přání.

Je ovšem pravda, že city a přání a vůbec všechny emocionální tendence ve snu nabývají více instinktivní povahy, neboť nejsou tříbeny ani kontrolovány hledisky rozumu a vnějšího světa. Avšak tvrdit po způsobu psychoanalytiků, že ve snu se odhalují nejhlubší city a tužby, které člověk nepřiznává ani sám sobě, a že sen je náhradní obrannou realizací pravých citů a přání člověka, bylo by při nejmenším vědecky nepřipustnou generalizací, nepodloženou fakty psychologického výzkumu. Je dokonce nutno pokládat za pochybné, zda sny vůbec informují adekvátně a spolehlivě o pravém stavu našich citů a nejhlubších přání. Povrchní generalizace jsou pohodlné a efektní, avšak skutečnost je mnohem rozmanitější a složitější.

Na<sup>XXX</sup> druhé straně však lze říci, že při zachování jisté zdrženlivosti a opatrnosti sny mohou mít i značnou diagnostickou hodnotu, a to jak při onemocněních a psychoneurotických potížích, tak pro poznání povahy, převládajících sklonů a zájmů, temperamentu a vůbec způsobu reagování na skutečnosti denního života. Tak víme, že živé sny převládají u lidí temperamentních, fantastické u osob senzitivních, úzkostné sny převládají u osob starostlivých a příjemné u vyrovnaných. Nicméně i tak sny mohou být jen diagnostickým vodítkem nikoliv podkladem závěrů.<sup>π</sup>

Každý emocionální stav je dynamický, má tendenci se uplatnit a projevit. Cít nebo přání netrvá jen potud, pokud je vědomé, nýbrž trvá též latentně a podvědomě. Kterákoliv emoce může i v latentním stavu vyvolávat odpovídající představy, tím spíše je vzbuzují tendence, vyvolané stavy povahy instinktivní nebo fyziologické, vzruchy sexuální nebo úzkost způsobená nesprávnou funkcí srdce apod. Nervové vzruchy v subkortikálních centrech, jež provázejí emoce, přenášejí se podle afinity do center korových a vyvolávají příslušné představy. Je to opačný pochod, než jaký nastává při vjemu nebo představě citově přizvukované.

Emoce, které v bdělém stavu z vlastního dynamismu nacházejí výraz a jakousi ventilaci psychického napětí představách, slovech nebo i jiném výrazovém chování, mohou se ve spánku vyjadřovat pouze zbužením odpovídajících představových obrazů. Mohou tedy být zdrojem snů jakékoliv emoce, city a přání, city libé i nelibé, tužby a obavy, city všech stupňů od

<sup>XXIX</sup> Kurzíva vložena autorem dodatečně.

<sup>XXX</sup> Následující odstavec byl autorem dodatečně vložen do textu v podobě strojopisné vsuvky.

tělesných až po idejné<sup>0</sup> a náboženské. Účelem těchto snů je uvolnit a dát průchod psychické energii, jež provází emoci, zvláště když tato emoce je příliš silná nebo když byla za dne potlačena. Porušená rovnováha psychických energií je přiměřenými snovými asociacemi, provázenými dotčenými city, znovu upravena a udržena v zájmu spánku a tím v zájmu zdraví a života. Dojde-li u takového emocionálního snu k probuzení – stává se to hlavně u snů úzkostných – znamená to, že se sen „nepodařil“, tj. že vyvolané představové řady nestačily k tomu, aby bylo zlikvidováno emocionální podráždění nebo odstraněn konflikt. Jestliže nenastane při snu probuzení a přesto jsme i ve dne pod vlivem nepříjemného snu, je to jednak proto, že pravděpodobně trvají zdroje, z nichž sen vznikl, jednak snové představy, jež zůstaly v paměti, samy zpětně působí na city stejně jako jiné představy, které nejsou původu snového.

## V. Výklad snů

Vedle otázky, z jakých podnětů a zdrojů sny vznikají, lze studovat též otázku, jakou mají sny logickou hodnotu, tj. je-li ve snových obrazech a asociacích ukryt nějaký smysl, který by bylo možno dešifrovat a vykládat. Tato otázka byla předmětem zájmu po tisíce let, byla zkompromitována lidovými výklady, obsaženými v tzv. snářích, vydávaných z motivů obchodních, na počátku našeho století však se v nové podobě objevila ve vědě jako jedno ze základních témat psychoanalýzy.

Podle zkušenosti jsou sny buď nesouvislé, zmatené a nesmyslné, prostupují se v nich útržky různých dějů a situací bez jakéhokoliv přechodu, věci a osoby se proměňují v jiné, není jednoty místa, času a děje; nebo jsou naopak sny souvislé, mají ucelený děj, který někdy překvapuje svou přirozeností a pravděpodobností, mají logickou spojitost a někdy dokonce probíhají na pokračování, navazující na situaci v okamžiku přerušení, nebo se ve stejné podobě opakují. A právě takové sny vždy nejvíce sváděly k tomu, aby se v nich hledal skrytý smysl.

Psychologové, kteří odmítají zásadně jakékoliv pokusy o výklad snů, pokládají i takové souvislé a svým logickým obsahem nápadné sny za pouhé kauzálně-mechanické asociační řady, jejichž souvislost a zdánlivě logická povaha je právě tak nahodilá jako nesouvislost jiných snů. Naproti tomu ti, kteří svůj zájem soustřeďují na hledání smyslu ve snech, pokládají sny za činnost probíhající pravidelně a podle vlastních zákonitostí; sny nesouvislé a zmatené vykládají buď jako neúplné následkem zapomenutí některých článků, nebo tím, že sníme současně několik snů logicky členěných, jejichž články však jsou vzájemně promíšeny ve vzpomínce; psychoanalytici vykládají absurdnost a nelogičnost snu tím, že se v něm vyskytují prvky symbolické, tj. že některé obrazy věcí mají ve snu zcela určitou funkci, odlišnou od běžné funkce dotčené věci v denním životě a související s ní namnoze jen volně na základě nějakého společného znaku, umožňujícího zástupnost, asociaci a funkci symbolu.

Je tedy sen po stránce obsahu hodnocen velmi různě, od nahodilosti mechanických asociací až po názor, že sny dávají nahlédnout do pravého života nejhlubšího nitra člověka, nenarušeného nánosy sociálních konvencí, přijatých zevně a přizpůsobujících život člověka vnějšímu prostředí.

Už jsme se zmínili dříve, že ve snu může perseveračně probíhat logicko-asociační řada, která naplňovala mysl při bdělém vědomí. Tento zjev nelze pokládat za úkaz neobvyklý, poněvadž se nevymyká z toho, co bylo obecně řečeno o perseveračních snech, a poněvadž má svou známou paralelu i ve stavu bdělém, když se řešení nějakého problému dostaví v podobě „nápadu“ v době, kdy už jsme se nenamáhali přemýšlením, například při koupání.

Je však jiná otázka, mohou-li sny informovat o něčem, co nebylo předtím obsahem mysli a co se do snu nedostalo perseverací z bdělého vědomí. Ukázali jsme již na příslušném místě, jak se u vzruchového snu může zvýšit citlivost v zájmu spícího. Podobně lze vyložit též sny, o nichž se zmiňuje již Aristoteles,<sup>p</sup> které ohlašují nastupující nemoc. Počáteční chorobné změny v organismu, které jsou dosud tak nepatrné, že nevyvolají v bdělém stavu v kůře mozkové dostatečný vzruch, aby byly uvědomeny, mohou ve spánku vyvolat vzruch dostačující na vyvolání snových obrazů. Jako příklad uvedu poslední zkušenost tohoto druhu. Paní Š. měla sen, v němž se jí zdálo, že onemocněla na tyfus a ležela v nemocnici. Za tři dny paní Š. opravdu onemocněla vážnou chorobou střev, spojenou s horečkou, a ležela delší dobu vedle své nemocné dcery. Poněvadž šlo o zánětlivý proces zúženého střeva, je pravděpodobné, že pocity, které byly ještě pod prahem bdělého vědomí, byly zdrojem uvedených snových představ, jež by se mohly jevit jako profétické. Kdyby se počáteční chorobné změny nerozvinuly v uvědomělé onemocnění, sen by profétickou povahu neměl a byl by nic neříkajícím snem, stejně jako velká většina ostatních vzruchových snů, neboť při „ohlašování“ nemoci nejde o nic jiného než o vzruchový sen, jímž se ve spánku likvidují nenormální pocity. Nelze tu mluvit o profétických snech v pravém slova smyslu, neboť neoznamují věci budoucí, nýbrž informují o přítomném stavu organismu, který není dosud znám vědomí a projeví se ve vědomí, teprve když změna zesílí.

Sny<sup>xxxI</sup> nemocných ukazují, že citlivost je ve spánku zvýšena pro útrobní a orgánové pocity a že nemocný ve snu vlastně již prodělává vyvinutou nemoc, která je teprve v počátcích. Sen je při tom symbolickou variací na pocity, které nemoc vyvolává, a velmi často se nějakým způsobem týká chorého místa. V odborné literatuře i v různých autobiografiích je zaznamenáno mnoho podobných snů. Při kloubových revmatismech zdá se například o inkvizičních torturách, ušní zánět se ve snu ohlašuje jako syčící had, který se prodírá uchem ven, bolesti střevní se projevují ve snu jako stisknutí břicha zvířecí tlamou, záchvatům neuralgie ve snu někdy odpovídají rány nebo střelné zásahy na odpovídající místo. Je známo, že choroby cest dýchacích se odívají do úzkostných snů o rdoušení, dušení a pronásledování, srdeční obtíže se vyjadřují sny o nebezpečí, neklidu, ruchu a shonu na místech těsných a nepřehledných. Též neurastenici mívají sny úzkostné a hrůzné, v nichž se vyskytují podivná zvířata, hádky a boje, ohrožující snícího. Charakteristické jsou sny alkoholiků, v nichž převládají ošklivá drobná zvířátka, bílé myši, krysy, hadi a hmyz. Epileptici vídají ve snech předměty červeně nebo v plamenech, vidí hořící nebe nebo sní o pádu do propasti. Jde zde ovšem stále jen o obsahové motivy, jejichž výskyt je v jakési neurčité korelaci s odpovídající chorobou, takže tyto snové motivy mohou být diagnostickou pomůckou jen při nejobezřetnějším postupu.

---

<sup>xxxI</sup> Celý následující odstavec byl autorem dodatečně vložen v podobě strojopisně napsané vsuvky.

Tak jako sen může informovat o současném stavu organismu, může podat zprávu též o současných skutečnostech psychických, o neuvědomělých sklonech, tendencích, postojích, přáních, o potlačených citech a emocích. V této oblasti přinesla základní objevy psychoanalýza, především Sigismund Freud a Carl G. Jung.

Psychoanalýza, jak známo, se v jistém smyslu vrátila ke starému přesvědčení, že ve snu některé věci se projevují v přestrojení, tj. v *symbolech*.<sup>XXXII</sup> Tím si také vysvětluje zdánlivou absurdnost snů: známe-li klíč snové symboliky, nesmyslné sny se stávají srozumitelnými a prozrazují nám pravý stav iracionální stránky člověka. Ve shodě se svou pansexuální teorií podvědomí hledá Freud ve snech symboly tendencí sexuálních, kdežto C. G. Jung v nich objevuje též obecně lidské archetypy vyšších citů, zážitků a tendencí, zahrnujících i čistě duševní skutečnosti povahy náboženské.

Oba psychoanalytici snesli tolik materiálu o snové symbolice, že není možno jej odbýt<sup>XXXIII</sup> nebo odmítnout. Nejen denní zkušenosti s rozboru snů, ale i paralely v bezprostředních projevech lidí všech kultur a dob – v pohádkách, v poezii, v písních, ve zvycích, v kultu a ritu – ukazují, že se vyskytují určité typické motivy, které jako symboly vyjadřují odpovídající skutečnosti celkem ustáleným způsobem. Freud zde vyzdvihuje symboly pohlavních orgánů a aktů, jako jsou například tužka, tyče, klíč, had, pouzdro, krabice, nádoba, láhev, chodby, vrata, dům, příkop, jeskyně, kamna, lesy a keře, některá zvířata a jejich chování, létání končící pádem, střelba z pistole, sázení semen, tanec, šplhání, vynoření z vody atd.<sup>XXXIV</sup> Psychoanalytici duchovnějšiho zaměření věnují pozornost jiným symbolům nebo jindy podávají naprosto odlišný výklad symbolů Freudových. Z náboženských symbolů například vystupování po schodech nebo výstup na horu se vykládá jako projev úsilí o duchovní život, přibližování se k ohni jako cesta k vnitřní náboženské zkušenosti, požár domu nebo jeho částí jako vnitřní osvobození od věcí smyslových, blesk jako náhlý zásah duchovna do všednosti smyslového života, vstup do chrámu jako zakotvení v duchovnu apod.

Není třeba vypisovat podrobně psychoanalytickou symboliku, neboť je u obou směrů přehnaná a jednostranná; odvážná fantazie snaží se objevit symbol ve všem, co má sebemenší společný znak se skutečnostmi, které jsou předmětem jejího zájmu a odpovídají obecné teorii. Výklady psychoanalytiků jsou tu příliš libovolné a poněvadž není dosud vědecké metody, jíž by bylo možno je ověřit nebo vyvrátit, není ani třeba zabývat se snovou symbolikou jednotlivě. Jestliže přijmeme zásadně možnost, že se neuvědomělé city a přání mohou ve snech projevit v *symbolech*, je na prvním místě nutno položit otázku, proč tomu tak je.

---

<sup>XXXII</sup> Autorem dodatečně vložena kurzíva.

<sup>XXXIII</sup> V originálním textu bylo původně „přehlédnout“. Autorova korektura.

<sup>XXXIV</sup> Do tohoto výčtu byl dodatečně autorem při korektuře vložena tato slova: tyče, nádoba, láhev, vrata, jeskyně, lesy a keře, tanec, šplhání, vynoření z vody.

Freud podává výklad obrazný: mezi podvědomím a vědomím je censor, který hlídá vstup do vědomí, aby se tam z podvědomí nedostaly nežádoucí dynamické tendence, vyjádřené představami. Poněvadž ve spánku i censor je méně pozorný, stačí, aby se podvědomá tendence oblékla do nenápadnější a přijatelnější představy a proklouzne censorovi před očima.

Freudův výklad není v základě nesprávný, jenomže personifikace „censora“ výklad příliš zjednodušuje. Censura snových obsahů se ve snu skutečně uplatňuje. Otázku, kdo tuto censuru provádí, pochopíme snadněji, když si připomeneme, co jsme uvedli u snů vzruchových a perseveračních: že totiž vědomí není ve spánku úplně zrušeno, nýbrž trvá v jakési snížené formě, která může zařizovat i účelné chování. Tak jsme například viděli, že v některých vzruchových snech se uplatňuje výběrová účelná reakce na podnět ve shodě se zájmem jedince, že týž vzruch může být snovým mechanismem buď zesílen, aby přivodil probuzení, nebo likvidován přiměřeným zneklidňujícím snem, aby spánek nebyl rušen.

Censura snů se týká takových obsahů, které jsou v rozporu s mravními stanovisky a zvyklostmi dotčeného člověka a společnosti. Jsou tedy vylučovány takové obsahy, které si nepřipouští vědomá osobnost a jež jsou v rozporu s jejím mravním charakterem. Nervová centra, pomocí nichž se uplatňují osobnostní a sociální vazby, jsou umístěna v přední části mozku. Jsou-li tato centra porušena, člověk například používá zcela plynule řeči, ale nerozlišuje morálně společenský obsah slov, takže bez ostychu používá slov společensky nevhodných.<sup>σ</sup> Ve spánku jsou tato centra, stejně jako všechna ostatní korová centra<sup>xxxv</sup>, v relativním klidu. Znamená to, že člověk ve snu do jisté míry ztrácí svou kulturně morální osobnost. Avšak integrovaná osobnost nezaniká úplně, podobně jako nezaniká úplně vnímání. Kdyby člověk ve spánku vůbec nevnímal, nemohl by se ani probudit. Jestliže se ve snu uplatňuje censura, je to tím, že osobnostní centra mozková nejsou v naprosté nečinnosti a že se projevuje perseverace nikoliv představ a představových komplexů, ale osobnostních, tj. charakterových postojů.

Je známo, že společensky a morálně závadné obsahy se ve snech buď vyskytují nebo nevyskytují, anebo jsou vyjádřeny pomocí symbolů. Nabízí se tedy otázka, do jaké míry tyto skutečnosti samy o sobě svědčí o morálních postojích dotčeného člověka nebo o jeho skrytých tendencích a přáních. Není to otázka jednoduchá a zaujaté stanovisko může mít jen určitou míru pravděpodobnosti.

Lze snad říci, že sny, které nemají obsahu uvedeného druhu, neříkají po této stránce vůbec nic. Avšak ani sny necensurované nemusí být svědectvím o nižší kulturní nebo mravní úrovni, neboť mohou být způsobeny, resp. umožněny větší únavou, větší potřebou odpočinku nebo větší schopností klidu uvedených mozkových center pro kulturně mravní integraci osobnosti. Jedině o

---

<sup>xxxv</sup> Slova „korová centra“ byla vložena do textu autorem při korektuře.

snech, v nichž jsou nekulturní tendence vyjádřeny symboly, lze říci, že prozrazují osobnost, která v dotčených věcech přijala jistá měřítká, takže u ní i ve snu existuje konflikt mezi podvědomými tendencemi nebo pudovými sklony a snovou formou vědomí, jež by tyto nekulturní tendence a představy zamítlo. Zdá se aspoň, že se symbolické sny tohoto druhu vyskytují především u osob, u nichž existuje konflikt mezi mravní osobností a pudovými sklony, jež jsou vědomou vůlí potlačovány, ale nejsou úplně sublimovány nebo jinak likvidovány. Nevyskytují se ani u člověka, který pudové tendence nepotlačuje, ani u toho, kdo všechny přirozené energie zaměřil k vyšším cílům, například u světců.

Z<sup>xxxvi</sup> tohoto hlediska jsou zajímavé sny zločinců. Sny, v nichž se jakýmkoliv způsobem projevuje konflikt svědomí, vyskytují se pouze u zločinců, jejichž zločiny ještě nebyly úplně odhaleny a potrestány, a u lidí, v nichž dosud žije jakýsi mravní cit. Řemeslný a otrlý zločinec nemá konfliktových snů, nýbrž sní o všedních motivech ze života civilního i vězeňského.

Je-li tomu tak, pak lze s jistou pravděpodobností zodpovědět i otázku, proč se společensky závadné tendence projevují ve snu symbolicky. Pudově emocionální impulsy nejsou ve spánku dostatečně kontrolovány osobnostními centry, neboť tato přední centra potřebují zvlášť regeneračního klidu. Dynamismus podvědomých představ a tendencí se tím zesiluje nebo aspoň uvolňuje a oblast thalamická převládá nad centry osobnostními. Nicméně mozková centra, která se uplatňují při chování společensko-mravním, nemusí být v tak hlubokém klidu, že by absolutně ztratila kontrolu nad iracionálními tendencemi oblasti pudové. Poněvadž však nedostačí k uplatnění volných činností, docházelo by ve snu k podobným nepříjemným konfliktům a stavům, jaké se projevují například ve snech, v nichž člověk chce utíkat před nebezpečím, zvedá nohy a usiluje o běh, avšak nehýbá se z místa.

A tu se ve snech opět projevuje účelná stránka vitálních a psychických procesů: aby nedocházelo ke snovým konfliktům, jež ruší spánek a brání regeneračnímu odpočinku, pudové impulsy se objevují v symbolech, v přestrojení, jež stačí k tomu, aby snížené osobnostní funkce byly „oklamány“, aby jejich centra nebyla rušena něčím, co je v rozporu s integrovanou osobností, jak se plně projevuje v bdělém vědomí.

Tento výklad by též vyhovoval pozorování, že dotčené symbolické sny se nevyskytují tolik u lidí, kteří nemají skrupulí ani v bdělém stavu, jako spíše u těch, kteří pudovou oblast vědomě potlačují ve shodě s osvojenou kulturní úrovní. Analogicky v denním životě někteří lidé nemají sklon mluvit o tématech společensky neobvyklých a nevhodných, jiní o nich mluví bez obalu, a jiní konečně šidí své společensko-mravní zábrany tím, že o nich mluví jen

---

<sup>xxxvi</sup> Následující odstavec vložil dodatečně autor do originálního textu v podobě strojopisné vsuvky.

v narážkách, založených na dvojsmyslnosti, tj. na přirovnání stejného druhu, jaký je též základem symbolů snových.

Podvojnost sníženého vědomí a představových mechanismů je v některých snech velmi zřejmá. Zdá se nám například, že konáme maturitní zkoušku; současně se však divíme, jak je to možné, když jsme už přece absolvovali universitu. Lidem, kteří se zabývají psychoanalytickými výklady snu, se stává, že se jim zdá sen a současně se jim ve snu zdá výklad snu. Něco podobného zaznamenal již sv. Augustin<sup>7</sup>: „Ve snu jsem byl přesvědčen, že sním a že snové představy nejsou skutečností. Mýlil jsem se však zase v tom, že jsem se snažil vyložit svému příteli, kterého jsem také viděl ve snu, že to, co vidíme, není skutečnost, nýbrž zjevy snové. On sám však byl rovněž snový zjev.“<sup>XXXVII</sup>

---

<sup>XXXVII</sup> Migne, P.: P.L. XXXIV 455. (Autorův odkaz.)

## VI. Náboženské symboly ve snech

Dnes psychologové téměř všeobecně uznávají, že se ve snech vyskytují symboly podobného druhu, jak o nich mluví Freudova psychoanalýza. Kritika psychoanalytických výkladů snů směřuje spíše proti nevědeckému zevšeobecnování a proti snaze psychoanalytiků násilně dostat do svých schémat všechny sny a snové jevy. Jinak je tomu u druhé skupiny snů, v nichž se setkáváme s problémem symbolu, tj. u snů náboženských, mystických a profétických. O takovýchto snech máme doklady v náboženské literatuře všech věků a ve výpovědích lidí, kteří se domnívají, že je znají ze zkušenosti. Jejich existenci uznává jenom část psychologů, takže k tomuto problému je nutno přistupovat jen velmi opatrně.

V psychologii snu, jak jsme ji načrtli, není nic, co by existenci náboženských snů vylučovalo. Náboženský život je provázen citově přízvukovanými představami, specifickými zážitky a stavy, takže lze pokládat za zcela přirozené, že tyto představy, emocionální zážitky a stavy trvají i ve spánku jako perseverace z života vědomého. Dynamičtější představy nebo představy citově přízvukované mohou vyvolávat přiměřené asociační řady a stejně se mohou představovými řadami projevovat emocionální tendence a stavy náboženské povahy. Pokud jde o podvědomý dynamismus a o tendenci projevit se obrazově, tj. v představách, můžeme tedy snový mechanismus u náboženských citů pokládat za celkem stejný jako u jiných snů emocionálních. Stačí položit si zde jen otázku, zda též emocionální sny povahy náboženské nebo obecně duchovní mají svou typickou symboliku, případně proč se tyto city vyjadřují symbolicky.

Používání symbolů a přirovnání na vyjádření náboženských zkušeností je v literatuře běžné. Oheň, pramen vody, pastva, pastýř, úrodná země, hora, moře, skála, pustina, cedr, vinná réva, oblak, slunce, hvězda, rosa, déšť, růže, apod. jsou symboly známé každému křesťanu. V mystice se objevují další důležité symboly, například hostina, opojení (*l'ivresse spirituelle*)<sup>v</sup>, ženich a nevěsta, svatba, svatební oděv, smrt, vnitřní hrad, diamant, jiskra, poušť, úzká cesta, temná noc.

Středověký mystik J. Tauler sám omlouvá používání symbolů a přirovnání tím, že v mystické zkušenosti jde o věci „neslovné“ (*unwortliche Dinge*), jež nelze adekvátně sdělit pomocí slov. Slova jsou příliš pojmová, intelektuální, příliš přesná a suchá, takže naprosto neodpovídají náboženské zkušenosti, která zaplavuje nitro zážitky, u nichž intelektuální stránka ustupuje do pozadí. Symboly, jako je „dobrý pastýř“, „pramen vody“, „ženich duše“ atd., naznačují určitý odstín vnitřní zkušenosti, který lze vyjádřit pojmově jen

s obtížemi: jako vyjádření citového obsahu je básnická metafora výstižnější než pojmový vědecký popis.

Kdybychom se chtěli rozumově přiblížit obsahu těchto symbolů, museli bychom je jednotlivě studovat jednak v jejich historickém vzniku a uplatnění – jak to provedl příkladně u symbolu *scintilla interior* M. Grabmann<sup>xxxviii</sup> – jednak se snažit fenomenologicky postihnout to, co je podobného ve věci a v symbolicky vyjádřené zkušenosti.

Studium mystické terminologie ukazuje především, že jednotlivé obrazy nelze brát bez souvislosti s ostatními symboly a s prostředím náboženské osobnosti. Terminologie není jednotná u různých mystiků, ba různí se i u téhož člověka: téhož výrazu se používá pro zážitky a duševní stavy ne zcela totožné a naopak pro duševní skutečnost určitého druhu se používá rozmanitých obrazů. Výrazy jsou individuálnější, subjektivnější a méně ustálené než v obecné řeči pojmové, takže musíme pokládat při nejmenším za neopatrné všechny pokusy určovat stupně náboženské zkušenosti podle používaných symbolů. Exaltovaný cit, který provází náboženskou zkušenost, se nespokojuje s intelektuálními výrazy a volí obrazy – podobně jako lyrická báseň – které svým obsahem naznačují odstín prožívané zkušenosti; poněvadž symbol bývá již znám z tradice, jeho použití nemusí informovat o intenzitě prožitku. Naproti tomu zase lze říci, že za značnou rozmanitostí obrazů může být přibližně stejná<sup>xxxviii</sup> intenzita prožitku.

Vzhledem k symbolickému vyjadřování v náboženské literatuře lze právem předpokládat, že latentně pokračující náboženské city, stavy a postoje se mohou projevovat symbolicky také ve snech. Nedůvěra, s níž přijímáme výklady o náboženské symbolice ve snech, je založena spíše na tom – podobně jako u freudovské psychoanalýzy – že se tyto výklady přehánějí, že v hledání symbolů je často značná libovůle a snaha nacházet náboženskou symboliku i tam, kde zřejmě nejde o snový projev citů a zkušeností náboženských, a konečně že se někdy symbolické sny pokládají za něco, co má zcela zvláštní smysl a význam.

Otázka, proč se náboženské city ve snech vyjadřují symbolicky, nevyžaduje vlastně zvláštního výkladu, na rozdíl od emocionálních snů freudovských. Stačilo by zde opakovat to, co jsme řekli o nábožensko-mystické symbolické terminologii, že totiž náboženské zkušenosti jsou výstižněji vyjadřovány v symbolických obrazech než v řeči pojmové, nehledě k tomu, že sen je svou povahou především obrazový<sup>xxxix</sup>. Nicméně ani zde nelze vylučovat možnost, že účelem symboliky ve snu je též vyhnout se konfliktu mezi protichůdnými tendencemi, který nemůže být řešen vůlí a mohl by tedy rušit spánek a regenerační odpočinek, nutný pro organismus. Zdá se totiž, že se sny s náboženskou symbolikou vyskytují především u lidí, u nichž je konflikt mezi touhami duchovními a tělesnými, zvláště byly-li probuzené duchovní

<sup>xxxviii</sup> V originální textu bylo původně „přibližná“. Autorova oprava při korekturách.

<sup>xxxix</sup> Poslední část věty počínaje slovem „nehledě“ vložil autor při korekturách v podobě rukopisné vsuvky.

a náboženské tužby potlačeny nižšími a všednějšími zájmy. C. G. Jung <sup>XL</sup> zastává názor, že netoliko pudy jsou základní funkce života a nejen sny mohou být potlačeny, ale i iracionálně, náboženství, ba i morálka může podléhat mechanismu potlačení. Sny s náboženskou symbolikou se nevyskytují normálně u lidí, jejichž obzor od mládí zahrnuje jen zájmy hmotného života a kteří nejsou v životě rušeni žádnou metafyzickou touhou; ale nevyskytují se také u světců a lidí, kteří nejsou obtěžováni smyslovou žádostivostí.

V<sup>XLI</sup> tomto případě by byla potlačena tužba morálně náboženská, odpovídající trvalé sklonnosti člověka k charakteru, a uplatňovala by se ve snu v přestrojení proto, aby nedošlo k rušivému konfliktu s dočasně převládajícími tendencemi pudovými. Metafyzická potřeba, která je v duševním životě člověka stejnou realitou jako jakékoliv jiné tužby, může být potlačena protichůdnými tendencemi právě tak, jako může být potlačen pud animální. A též v tomto případě lze aplikovat slova Nietzscheova, že ty přirozené tendence, které se nemohou uplatnit navenek, obracejí se dovnitř.<sup>o</sup> O tomto druhu snů lze říci zvlášť důvodně, že jsou součástí našeho duševního života právě tak, jako kterékoliv jiné skutečnosti prožívané v bdělém stavu, neboť jsou latentním prožíváním a dožíváním bdělého úsilí.

Nemluvíme zde ovšem o tzv. snech profétických, jejichž zkoumání by se vymykalo uplatněným metodám a hlediskům.

Studovat emocionální sny je velmi obtížné, tím nesnadnější však je zaujmout stanovisko k problému snového výrazu náboženských citů. Uvedené výklady by však v žádném případě nebyly v rozporu se základním pojetím funkce snu, které se nám v obměnách potvrdilo u všech druhů snů, že totiž kromě samozřejmé stránky kauzální, tj. asociačního mechanismu, mají též stránku účelovou, teleologickou. Z tohoto hlediska je funkcí snu likvidovat vnější i vnitřní rušivé podněty i konflikty podvědomých tendencí, tím chránit spánek a jeho regenerační úlohu, a někdy i v rozporu s touto normální funkcí – u snů budících – chránit bezprostředně a přímo zájem živého organismu.

---

<sup>XL</sup> Tato věta byla autorem v podobě rukopisné vsuvky dodatečně dopsána do originálního textu.

<sup>XLI</sup> Následující odstavec byl autorem dodatečně vložen do textu v podobě strojopisné poznámky.

## VII. Závěr

Ve spánku nastává podobná dezintegrace osobnosti jako při některých stupních psychastenie nebo při útlumu osobnostních činností vlivem alkoholu a drog. I když je v těchto případech porušena jednota osobnosti, tj. jednota vědomí jako nejvyšší syntézy, zvykové a asociační mechanismy přesto trvají dále a mohou sloužit syntézám nižším, než jsou syntézy osobnostní, vědomé cíle.

Při normálním vědomí rozlišujeme činnosti záměrné, vědomě sledující nějaký cíl či účel, a činnosti bezděčné, vyvolané reflexně jako odpověď na vnější nebo vnitřní podnět. Tyto neúmyslné činnosti jsou různého druhu – vedle reflexních pohybů máme na mysli i periferní vjemy, spontánní snění, vzpomínkové evokace a asociace – a lze u nich zjišťovat i různé stupně sníženého vědomí. Na rozdíl od činností úmyslných se vyznačují převahou automatismů, jež jsou pro ně charakteristické. Nicméně nedostatek vědomého úmyslu neznamena ještě nedostatek účelnosti. Bezděčné činnosti buď jsou nebo za daných okolností mohou být účelné. I tzv. bezúčelné snění má v příslušném vývojovém stadiu svůj funkční význam, neboť jednak tříbí obrazotvornost a jednak pomáhá udržet psychickou rovnováhu při krizích sebecitu a citu společenského.

Také v asociačních procesech snových, v nichž automatismy jsou většinou dezintegrovány až do zřejmé absurdnosti, trvá ve větší nebo menší míře ona podvojnost příčinnosti příčinné a příčinnosti účelové (*causa causalis* a *causa finalis*), která patří zřejmě k podstatným vlastnostem procesů biologických a psychologických. Pokud je neporušena funkční jednota organismu, jsou všechny kauzální děje v organismu zároveň ve službách celku. Stejně psychická jednota člověka, již označujeme slovem osobnost, organizuje psychické mechanismy ve smyslu vyšší syntéz. Naproti tomu při duševních chorobách se některé psychické mechanismy vymykají z osobnostní syntézy a porušují jednotu organizovaného psychického celku.

Ve snu psychické mechanismy probíhají též s velkou volností, nekontrolovány vědomou vůlí. Bylo by však nesprávné, kdybychom zde hledali více než vnější podobnost s psychasteniemi.<sup>XLII</sup> Ve spánku integrační činnost – u vyšších syntéz ji lze označit jako osobnostní – je ztlumena, odpočívá, kdežto při psychasteniích je porušena. U zdravého člověka sen proto zůstává „v zájmu“ člověka, má účel, i když účelnost snových procesů je spíš globální, povahy fyziologické, a nezáleží bezprostředně v logickém obsahu snu.

Spánek sám, jak jsem řekli, není jen kauzálním výsledkem únavy, nýbrž představuje rytmicky se dostavující stav, jehož účelovou funkcí je chránit

---

<sup>XLII</sup> Výraz „s psychasteniemi“ byl autorem dodatečně rukou vepsán do originálního textu.

organismus před vyčerpáním. Fyzicko-chemické příčiny, jež vyvolávají spánek, jsou zde ve službách funkční jednoty organismu.

Snové mechanismy, jež samozřejmě probíhají mechanicko-kauzálně, jsou normálně též integrovány ve vyšších syntézách a mají tedy vzhledem k těmto vyšším syntézám svou stránku teleologickou. Toto účelové zaměření k vyšším syntézám lze pozorovat velmi dobře u snů vzruchových. Snová asociační řada, která je vyvolána kauzálně nějakým podnětem, má zároveň svůj účel vzhledem k funkční jednotě organismu: likvidaci psycho-nervové energie, uvolnění podnětem, a tím ochranu spánku. Poněvadž však u živých organismů nižší je podřízeno vyššímu a částečný zájem se upravuje podle zájmu celkového, může snová asociační řada, vyvolaná slabým podnětem, způsobit probuzení ze spánku, jestliže to je v bezprostředním zájmu života. Snová forma vědomí se v tomto případě chová podobně jako instinkt, hodnotivě a výběrově podle smyslu situace a s jistou mírou přizpůsobivosti podle zájmu života.

Sny perseverační a sny asociační, jež jsou vlastně též perseverací vzdálenějších prožitků, připouštějí stejnou výkladovou základnu jako sny vzruchové. Rozdílnost záleží v tom, že zde podnět není vnější, tj. smyslový nebo tělový, nýbrž vnitřní, psychický. Perseverace minulých vjemů a zážitků je nezbytným předpokladem duševního života, neboť bez představ by nebylo paměti a tedy ani myšlení. Na druhé straně však není možné, aby ve vědomí byla aktuálně přítomna celá minulost člověka a schopnost zapomínat je jistě též „ve službě“ vyšší syntézy, cílevědomého myšlení. Vědomí obsahuje vždy jen poměrně nepatrné množství aktualizovaných představových možností, aby je podle potřeby mohlo zvládnout v různých syntézách. V těchto syntetických činnostech mohou nastat rozmanité poruchy, jako jsou například parazitní ideace, vtíravé představy, fixní ideje, mánie apod. Duševní život vyžaduje přiměřené rovnováhy stálosti a proměnlivosti a jisté poměrnosti v dynamičnosti jednotlivých představ a citů, aby nenarušovaly nejvyšší syntézu, tj. osobnost. Představy nebo city, jejichž dynamičnost je trvale příliš velká, takže se uplatňují na úkor jiných funkcí v osobnostní syntéze, se jeví jako patologické.

Vpádu představ do vědomí a jejich nežádoucím přebujení se brání samo vědomí svou volní činností. Je to všem dáno samou povahou bdělého vědomí, že se může vyrovnávat jen s tím, co přijde jasně do jeho zorného pole a jak se to v zorném poli vědomí objeví – často v podobě klamně racionalizované. Některé dojmy bdělého života byly ve skutečnosti mnohem silnější, než jsme sami rozumově posoudili; jindy jsme je odbyli zkresleným rozumovým výkladem, takže jsme se s nimi při bdělém vědomí plně nevyrovnali. S prvými jsme se dosti nevyrovnali proto, že jsme je vůbec dosti „nevzali na vědomí“, že na nás sice zapůsobily, ale jen jako vjemy periferní nebo potlačené.

Zdá se, že v takových případech se především uplatňuje vyrovnávací funkce perseveračních snů, v nichž snová forma vědomí (podvědomí) svými prostředky, tj. pomocí mechanismů představových asociačních řad, ventiluje neuplatněnou psychickou energii. Perseverační sny by podle toho měly

pomocnou vyrovnávací funkci, která automaticky čistí nižší vrstvy vědomí, uvolňující energii příliš dynamických představ a citů.

Sny emocionální jsou blízké perseveračním v tom smyslu, že i u perseveračních snů je významným činitelem emocionální přízvuk představ. Nicméně u emocionálních snů je zdrojem představ sám cit, jemuž snové představy slouží jenom jako výraz. A právě proto, že zde snové představy mají pouze funkci výrazu, může se v nich emocionální obsah vyjadřovat volněji, tj. v podobě metaforické, symbolické.

Účelová stránka emocionálních snů záleží především ve snové ventilaci emocionálních tendencí jakékoliv povahy. Tak jako snové představy likvidují nervový vzruch ze smyslového nebo tělesného podnětu a jako se ve snu vyjadřuje přílišná dynamičnost představy silně prožité nebo potlačené, podobně i emocionální sen uplatňuje psychickou energii latentních nebo potlačených emocí, brání tím nežádoucímu hromadění neuplatněné energie, udržuje rovnováhu, chrání spánek a podporuje duševní zdraví tím, že snižuje možnost vzniku neuróz.

Avšak kromě této účelnosti emocionálních snů, která je v základě shodná s účelností jiných druhů snů, setkáváme se zde se symbolickým vyjádřením citů a tendencí, jež v některých případech nepřipouští jiný výklad než účelový. Zdá se totiž, že účelem symbolického přestrojení je umožnit uplatnění silné tendence a zároveň přitom zabránit konfliktu s protichůdnými latentními tendencemi, tj. opět tímto složitějším způsobem chránit spánek a zdraví duševní i tělesné.

Všeobecně lze říci, že sny jsou představové asociační řady, vyvolané ve spánku buď podnětem nebo podvědomým dynamismem latentních představ a emocí. Poněvadž vznikají při snížení osobnostních syntéz, syntéz vědomé vůle, vyznačují se značným uvolněním podvědomých mechanismů, takže představové komplexy postrádají logického obsahu a smyslu pro reálnost. Při bližším studiu se však ukazuje, že sny nejsou jen kauzálně mechanické a chaotické, ale že mají též výraznou stránku účelovou, již zapadají do teleologie organismu a do jeho funkční jednoty.

Ve spánku nejsou zrušeny všechny syntézy vědomí, nýbrž jsou spíše utlumeny – jak je patrné u snů, v nichž snící současně sen glosuje a kritizuje – takže podvědomé automatismy se jim úplně nevymykají. Při konfliktu protichůdných emocionálních tendencí dokonce způsobí úpravu těchto tendencí ve formu symbolickou, náhradní, přijatelnou. Ani snová symboličnost není pouze asociační, neboť smyslové asociace jsou podřízeny vyšší syntéze. Lze říci, že u všech druhů snů se projevuje stejný princip, charakteristický pro nejrozličnější jevy života organického i psychického, že totiž nižší a mechanické se vysvětluje z vyššího a syntetického, v němž má své místo a z něhož má svůj smysl a účel.

## VIII. Přílohy

### Příloha I :

#### Snová práce <sup>ξ</sup>

Sen může být reakcí na podnět vnější nebo vnitřní, na podnět fyzický, fyziologický nebo psychický. Nicméně podnět sám nebývá ve snu poznán a našemu vědomí jsou ve vzpomínce přístupny jen rozmanité ozvěny, jež podnět vyvolal. Závislost mezi podnětem a snem je velmi složitá a otázka, jak jsou vyvolávány variace na téma podnětu, je obtížná. I když jsme bezpečně zjistili podnět, který sen vyvolal, není tím ještě beze zbytku vysvětlen sen, neboť tu není trvalé příčinné souvislosti a týž podnět podruhé vyvolá zcela jiné variace. U každého snu uplatňuje se tedy vedle vázanosti na výchozí představu též závislost na podvědomých činitelích, na emocionálních, zájmových a myšlenkových komplexech a na tendencích vlastních obrazivé činnosti, jež dokreslují podle svých vlastních zákonitostí.

Dokreslování probíhá podobně jako u iluzí: při zeslabení objektivní složky a zesílení složky subjektivní je obsahová stránka určována především tendencemi pudovými. Čím slabší je objektivní složka (skutečný vjem), tím víc se uplatňuje složka subjektivní, což vrcholí u halucinace, kde objektivní složka je mizivá nebo vůbec není známa.

Po mnohých důležitých stránkách je sen blízký halucinaci. Halucinant má vjem, který vzniká bez fyziologického podnětu zvenčí, přitom však je o existenci tohoto podnětu nezvratně přesvědčen. Normálně představa může ve vědomí vyvolat pouze představu a nikoliv vjem. Mezi výjimky patří právě sen, .....<sup>XLIII</sup>

---

<sup>XLIII</sup> V tomto místě končí stránka originálního strojopisu.

## Příloha II :

„Šla jsem úzkou stezkou nahoru do stráně porostlé mlázím. Z cesty na mě vyjel had, podle zbarvení zmije, otočila se mi kolem těla a uštkla mne do ruky.

Byla jsem se svou sestrou v krásném, bohatém pokoji, do kterého vešel hypnotizér s paní. Věděla jsem o jeho úspěších už dříve, ale věděla jsem naprosto pevně, že mne nemůže přemoci. Ihned po vstupu do pokoje mu podlehla moje sestra. Ale on chtěl přemoci právě mne. Kdykoliv se mi blížil, dělala jsem nad ním kříž, který ho oslabil. Byl neobyčejně krásný, s pravidelnou tváří Krista ze starých obrazů. Měl hluboké, mandlové, tmavě hnědé oči a vlnité hnědé vlasy. Pronásledoval mne na každém kroku a byl mi hrozně protivný. Ujela jsem před ním na letní byt do vesnice u moře. Ihned se tam objevil a usadil se poblíž v nemocnici. Na jedné procházce vysoko na skále nad mořem jsem se s ním opět přela a odporovala mu. V totéž okamžiku jsem si však uvědomila, že už mne vlastně přemohl. Ale nesnesla jsem tuto myšlenku, že jsem přemožena, běžela jsem k srázu a skočila dolů. Dopadla jsem na dno moře. Po chvíli mdloby jsem se vzbudila a poznala, že to není moře, ale andělé vznášející se k nebesům. Já jsem ale ještě s nimi nesměla. Musela jsem se vyšplhat po kamenném srázu zpět. Přišla jsem do gotického města. Potkala jsem opět hypnotizéra, ale neměl na mě už ani vliv, ani jsem necítila žádný odpor. V tom okamžiku přišla ke mně sv. Klára, vzala mne za ruku a dovedla do svého kláštera.

Byla jsem v noci uprostřed podzimního parku. Na nebi stála konstelace všech planet. Pojednou jsem zpozorovala, jak Venuše je zakrývána Měsícem. Jevila se v něm jako stříbrná bublina. Proplula celou jeho plochou, na okraji praskla a rozlila se po celém Měsíci. Ten od ní chytil a začal oslnivě hořet. Jakmile dohořel, zčernal a vylila se z něho horká láva přímo na mne. Utekla jsem před ní do vodní nádrže a láva syčíc zapadala do vody. Po nějaké chvíli se Měsíc opět rozsvítil a celá situace byla jako na začátku.“ <sup>XLIV</sup>

---

<sup>XLIV</sup> Na maloformátovém listu papíru rukou psaný záznam tří snů neznámé ženy jsem nijak jazykově neupravoval.

### Poznámky a vysvětlivky od editora statě:

<sup>a</sup> Podle oxfordského slovníku anglického jazyka znamená výraz „day-dreams“ „snění“, popřípadě „zalíbení ve vzdušných zámcích“. Viz *The Concise Oxford Dictionary of Current English*, III.ed., Oxford at Clarendon Press 1934, str. 288.

<sup>β</sup> K těmto a podobným otázkám a jejich současnému chápání a zkoumání viz například Pstružina, K.: *Svět poznávání. (K filosofickým základům kognitivní vědy.)*, Olomouc 1998.

<sup>χ</sup> I zde se nutně projevuje skutečnost, že dr. F. Marek psal svou stat' asi před padesáti lety. Ve vztahu k nejnovějším přístupům a poznatkům lze opět odkázat na výše uvedenou knihu K. Pstružiny.

<sup>δ</sup> Francouzský výraz „sens du réel“ lze nejlépe přeložit jako „smysl pro skutečnost“, „porozumění tomu, co je skutečné“.

<sup>ε</sup> Zde je možno upozornit na to, jak se při řešení otázky podstaty snů projevila určitá filosofická pozice dr. Marka. Problém podstaty snů pro něj vystoupil především jako problém a otázka jejich zdroje. Je přesvědčen o tom, že budeme-li schopni dobře a dostatečně přesně zodpovědět otázku po zdrojích snů, budeme znát i odpověď na otázku po jejich podstatě. To znamená, že zdroj je buď podstatou samou a nebo jeho poznání vede k poznání podstaty.

<sup>φ</sup> Aristoteles ze Stageiry věnoval otázkám týkajícím se spánku a snů celkem tři menší pojednání, která byla ve středověku zahrnuta do tzv. *Malých přírodovědných spisů* (*Parva Naturalia*). Jednalo se o spisky *O spánku a bdění* (*Peri hypnů kai egrégorseós*), *O snech* (*Peri enypnión*) a *O věštění ze snů* (*Peri tēs kath' hypnon mantikēs*). V novém českém překladu M. Mráze jsou k dispozici ve vydání Aristoteles: *Člověk a příroda*, Svoboda, Praha 1984, str. 371- 400.

<sup>γ</sup> Ve vztahu k těmto úvahám srov. Aristoteles: *O duši*, přel. K. Kříž, J. Laichter, Praha 1942, str. 42 a násl. Zároveň je ovšem nutné upozornit na to, že se v posledních desetiletích mezi filosofy a vědci velmi živě diskutuje problém, který úzce souvisí s exponovaným stanoviskem dr. Marka – totiž problém tzv. **antropického principu**. Velmi zjednodušeně řečeno je tento princip postaven na zásadě vysvětlování nižšího z vyššího: konkrétně se ze současné nezpochybnitelné existence rozumně myslících bytostí (lidí) vysvětlují všechny předchozí evoluční etapy vesmíru.

---

<sup>η</sup> I v tomto směru se výrazně prosadila filosofická orientace dr. Marka, pro kterého byly principy monistického přístupu a zejména jeho důsledného nahlížení neoddělitelné jednoty celku a částí základními myšlenkovými vodítky.

<sup>ι</sup> Na tomto místě vyslovil autor myšlenku, která je na počátku 21. století znovu a znovu potvrzována nejrůznějšími etologickými výzkumy a studiemi. Zvláště výzkumy mezi tzv. vyššími primáty (zejména primáty rodu *Pan troglodytes*) přinášejí stále nová a nová překvapující zjištění o úrovni jejich vědomého života.

<sup>ϑ</sup> Zde je třeba dr. Marka poněkud poopravit. Scholastika opravdu používala při charakteristikách lidské duše termín *vis aestimativa*, avšak jeho původ je v aristotelsky orientované arabské filosofii. Konkrétně se tento termín dostal do scholastické filosofie prostřednictvím myšlenek arabského učenice Avicenny (Íbn Sína), který rozlišoval celkem pět vloh neboli schopností duše. Čtvrtá v pořadí byla „wah-mijja“, jejíž úlohou bylo „uspořádávat neprocítěné intence zůstávající v jednotlivých vjemech“. Scholastika nazvala tuto schopnost duše „vis aestimativa“, tj. „schopnost, síla posuzující, hodnotící, oceňující.“ Blíže viz například Libera, A. de: *Středověká filozofie*, Bratislava 1994, str. 81.

<sup>κ</sup> Latinské sloveso „persevero, perseverare“ znamená „vytrvávat, setrvávat, trvat, zůstat“.

<sup>λ</sup> Hypermnézie je medicínský termín, kterým se označuje „zvýšená schopnost zapamatování a reprodukce zpravidla na úkor jiných funkcí“.

<sup>μ</sup> Slavný francouzský filosof Henri Bergson věnoval této otázce jednu ze svých nejvýznamnějších prací – „*Hmota a paměť. (Esej o vztahu duše a těla)*“ (*Matière et mémoire. /Essai sur la relation du corps a l'esprit/*), kterou poprvé uveřejnil v roce 1896.

<sup>ν</sup> Viz výše poznámku α).

<sup>ο</sup> Doslovný překlad by zněl „sny (splňující) přání“. Například S. Freud o těchto snech pojednává na více místech, viz Freud, S.: *Výklad snů*, Pelhřimov 1997, str. 78-85, 334-337.

<sup>π</sup> V těchto pasážích se objevuje kritický vztah dr. Marka k psychoanalytickému (freudovskému) výkladu snů a jejich významu. Hlavní námitky pak autor statě vznáší v následující kapitole věnované přímo problematice výkladu snů.

---

<sup>θ</sup> Soudím, že je na místě učinit zde jazykovědnou poznámku. Dr. Marek použil zajímavé adjektivum „idejné“. V současnosti se toto přídatné jméno již nepoužívá, nicméně například *Slovník jazyka českého* z roku 1946 ho ještě uvádí jakožto synonymní výraz pro termín „ideový“. V tomto směru se tedy jedná o zcela legitimní termín. Viz Trávníček, F., Váša, P.: *Slovník jazyka českého*, F. Borový, Praha 1946, str. 539.

<sup>ρ</sup> S Aristotelovým stanoviskem se lze seznámit v oněch výše zmíněných malých přírodovědných pojednáních. Viz poznámku φ).

σ Asi nejznámějším případem, který už po desetiletí slouží jako jakési základní exemplarium v psychologické a neurologické literatuře, je případ amerického střelce Phinease Gage (z roku 1848), jemuž špatně zvládnutý odstřel trhaviny způsobil rozsáhlé zranění přední části mozku. Při něm totiž prorazil přední část jeho hlavy kus železa o váze 6 kilogramů, dlouhý něco přes metr a mající průměr 4 centimetry. Kromě mnoha jiných následků způsobilo takové proražení lebky rozsáhlé poškození předního mozku, zejména tzv. prefontální kůry a čelního laloku. Phineas Gage své zranění přežil, avšak zanedlouho u něho došlo k prudkým změnám osobnosti – neprojevoval respekt ke společenským konvencím, nezajímala ho etika, nejevil žádné známky předvídání, dětské intelektuální schopnosti se u něho pojily se zvířecí vášní silného dospělého muže. Blíže viz například Damasio, A.: *Descartesův omyl*, Mladá fronta, Praha 2000, str. 15 a násl.

<sup>τ</sup> Podle autora odkazu na vydání Augustinových spisů *Patrologiae Cursus Completus*, Series Latina, ed. J. P. Migne, Paris 1861-1862, vol. XXXIV, p. 455 se jedná o úryvek z Augustinova spisu *De Genesi ad litteram*, jenž vznikl v letech 401 až 414. Tento spis jsem neměl k dispozici, a proto jsem nemohl tento údaj ověřit.

<sup>υ</sup> Francouzský termín „l'ivresse spirituelle“ znamená doslova „duchovní opojení“. Obsahově má své kořeny v latinském pojmu „raptus“, jenž doslovně znamená „utržení, uchvácení, vláčení, únos (ale také loupež, lup)“. Středověká mystika a filosofie používala tento termín pro označení extatického stavu lidské mysli, v němž se realizoval vlastní mystický zážitek vidění Boha. Je to patrné zejména v německé středověké mystice – Heinrich Suso, Johannes Tauler aj. (Viz Bernhart, J.: *Die philosophische Mystik des Mittelalters*, Munchen 1922, str. 81.) Ostatně dr. Marek sám J. Taulera připomíná v souvislosti s tím, že v mystické zkušenosti má člověk co do činění s tzv. „neslovnými věcmi“ (unwortliche Dinge).

---

<sup>Ⓜ</sup> Termín „scintilla interior“ (vnitřní jiskra) patří do skupiny středověkých mystických termínů (abditum mentis – hlubina duše, apex mentis – vrchol duše, acies mentis – hrot duše atd.), kterými středověcí mystikové označovali místo v lidské duši, které disponuje zvláštními schopnostmi a je určeno k „dotyku a sjednocení s Bohem“. Studií M. Grabmanna míní autor zřejmě Grabmann, M.: Die Lehre des Hl. Thomas von der scintilla animae in ihrer Bedeutung für der deutsche Mystik im Predigorden. *Jahrbuch für Philosophie und spekulative Theologie* 1900, str. 413-427.

<sup>Ⓦ</sup> Bohužel jsem nebyl schopen dohledat v Nietzscheových spisech místo, na kterém by se nacházela tato myšlenka. Řadu podobných tezích lze najít v *Radostné vědě* či v *Tak pravil Zarathustra* a možná i v jiných textech. Nicméně bližšího určení jsem nedosáhl.

<sup>ξ</sup> Je zajímavou souvislostí, že i ve Freudově práci o výkladu snů se nachází obsáhlá šestá kapitola pod názvem *Snová práce*. (V výše citovaném vydání je na stranách 172 – 312. Viz poznámku o).) O tom, co může tato souvislost znamenat, nechci nijak spekulovat.

---

## **De Somnio**

Martin Hemelík

### **Abstrakt**

V krátké úvodní stati autor představuje další z dosud nepublikovaných prací dr. Františka Marka. Uvádí základní popis a stručnou charakteristiku práce, kterou rovněž doplnil některými vysvětlujícími poznámkami a komentáři.

---

## **De Somnio**

Martin Hemelík

### **Abstract**

In his leading short article M. Hemelík represents the next till to this time not publicated study of F. Marek. M. Hemelík treats a short description and concise characterization of Marek's study, which he added some explicative notes and commentaries.

---

## **K psychologické povaze snu**

František Marek

### **Abstrakt**

Sny a snění – fenomén, který od nepaměti provází lidstvo a neustále vzbuzoval a vzbuzuje enormní zájem. Zabývají se jím psychologové, psychiatři, filosofové, ale také představitelé nejruznějších okultních věd.

František Marek nehodlal ve své stati podat všeobšíhlé a vyčerpávající vysvětlení lidského snění a snů. Jeho hlavní cíl je skromnější, ale zároveň preciznější a založený na vědeckém přístupu.

Usiluje o přehlednou klasifikaci snů, přičemž kritériem klasifikace je jejich zdroj a původ. Proto rozlišuje sny vzruchové, emocionální, asociační, perseverační atd. (Tzv. snění s otevřenýma očima ponechává zcela stranou.) Kromě toho se pokouší podat přísně racionální, nespekulativní vysvětlení toho, jak sny vznikají a jakou úlohu v lidské psychice hrají. To ho vede k polemice s psychoanalytickým přístupem a ke kritickému ohodnocení myšlenek S. Freuda.

---

## **On the Psychological Nature of Dream**

František Marek

### **Abstract**

Dreams and dreaming – the phenomena since time immemorial attendant on the mankind and without intermission arousing enormous interest. Psychologists, psychiatrists, philosophers, but also many occultists deal with this phenomenon.

F. Marek in his study wanted put forward no exhaustive explication of human dreaming and dreams. His main aim is modest, but precise and founded on the scientific approach.

He is intent on well-arranged classification of dreams and the criterion of classifying of dreams is their source and origin. Therefore he distinguishes the dreams of impulses, the emotional dreams, the associative dreams, the perseverating dreams etc. (So called „day-dreams“ he gives up.)

In addition he wants put forward strictly the rational, non-speculative explication of origin of dreams and what relevance the dreams have in the human mind. It will make him argue against the psychoanalytical approach and estimate critically the ideas of S. Freud.

---